PSALMUS SEPTUAGESIMUS.

1 Psalmus David.
Filiorum Jonadab, & priorum captivorum:

IN te Domine speravi, non confundar in æternum: 2 in justitia tua libera me, & eripe me. Inclina ad me aurem tuam, & salva me.
3 Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: ut salvum me facias.
Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.
4 Deus meus eripe me de manu peccatoris; & de manu contra legem agentis & iniqui:
5 Quoniam tu es patientia mea Domine: Domine spes mea à juventute mea.
6 In te confirmatus sum ex utero: de ventre matris meæ tu es protector meus.
In te cantatio mea semper: 7 tamquam prodigium factus sum multis: & tu adjutor fortis.
8 Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam: tota die magnitudinem tuam.
9 Ne projicias me in tempore senectutis: quum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.
10 Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.
11 Dicentes: Deus dereliquit eum; persequimini, & comprehendite eum: quia non est qui eripiat.
12 Deus ne elongeris à me: Deus meus in auxilium meum respice.
13 Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confusione, & pudore qui quærunt mala mihi.
14 Ego autem sperabo: & adjiciam super omnem laudem tuam.
15 Os meum annunciabit justitiam tuam: tota die salutare tuum.
Quoniam non cognovi litteraturam, 16 introibo in potentias Domini: Domine memorabor justitiæ tuæ solius.
17 Deus docuisti me à juventute mea, & usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.
18 Et usque in senectam & senium: Deus ne derelinquas me.
Donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est:
Potentiam tuam, 19 & justitiam tuam Deus usque in altissima, quæ fecisti magnalia: Deus quis similis tibi?
20 Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas: & conversus vivificasti me: & de abyssis terræ iterum reduxisti me:
21 Multiplicasti magnificentiam tuam: & conversus consolatus es me.
22 Nam & ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam. Deus psallam tibi in cithara; sanctus Israel.
23 Exultabunt labia mea quum cantavero tibi: & anima mea, quam redemisti.
24 Sed & lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam: quum confusi & reveriti fuerint qui quærunt mala mihi.

Titulus & Argumentum.

Vers. 1.) Psalmus David.

Filiorum Jonadab, & priorum captivorum.
In te Domine speravi, non confundar in æternum.

UXta Biblicam nostram versuum distributionem, comprehenditur versu uno titulus cum recitatis aliis verbis. In bibliis Complutensibus, & Regiis præponitur Græcè, & Latinè, τῷ Δαυὶδ ψαλμός, *David Psalmus*, & postponitur, ἀνευ τιτλου παρ' Ἑβραίοις, *sine titulo ad Hebræos*. Et ita quidem in textu Hebræo nullus omnino titulus est: affirmat autem Basilius, sive Theodoretus, verbis illis Græcis testari qui fecit inscriptionem, illam in Hebræo non reperiri. Euthymius ait, quum David hunc Psalmum conscripserit ex persona filiorum Jonadab, & aliorum, qui primo à Babyloniis in captivitatem ducti sunt, LXX. præsenti Psalmo hanc inscriptionem imposuisse, quum omni prorsus inscriptionem carere apud Hebræos illum invenissent.

Quisquis tituli sit auctor, & sive omnium qui extant, LXX. sive Esdras, ut hoc loco sentit Haimo, qua de re disputatum in præfatione, pari hic reverentia recipiendus ac reliqui. De LXX. scribit Hieronymus, non pauca de suo vel addidisse, vel abstulisse, iis tamen auctoritatem datam ipsa vetustate. Augustinus non dubitat asserere si quid sit in codicibus Hebræis, & non apud LXX. noluisse Spiritum sanctum per istos, sed per illos Prophetas Hebræos nempe Scripturarum conditores immediatos, dicere: & contra si quid apud LXX. & non in dictis libris, per hos maluisse dicere: quidquid apud utrosque invenitur, voluisse per utrosque, sed ita, ut illi præcederent prophetando, isti sequerentur propheticè illos interpretando. Sed nunc non discepto quanta debeat apud nos esse LXX. interpretum auctoritas. Constat editionis vulgatæ Latinæ multo potiorem esse, quam scilicet approbavit, & nobis proposuit Ecclesia. Qui titulum nullum recipiunt, ejusdem argumenti eum priore Psalmo esse contendunt, quod universè pronuntiant de quibuscumque Psalmis titulo carentibus, qui post alios titulo insignitos consequantur, ut eadem præfatione monuimus. Lyranus negat à priore distingui, & parvi facit hunc titulum: ut fere solet satis inconsultè, aliorum Psalmorum: nec veretur dicere appositum secundùm imaginationem, vel opinionem alicujus expositoris, & non videri multum concordare cum littera Psalmi. Trevetus eodem pacto dicit non esse diversum Psalmum à præcedente. Ayguanus, & Valentia refellunt, quia Hebraicè notatur numerali nota distincta. Expendamus jam tituli partes seorsim. Meminit hujus tituli Hieronym. *a* ad Paulinum.

Filiorum Jonadab.) Monui apud alios extare ante hæc, alia verba, *David Psalmus*, legit Nicephorus ordine opposito, ψαλμος τῷ Δαυὶδ, *Psalmus ipsi Davidi*, sed nihil refert. Apud August. extat solùm, *ipsi David*, apud Hieronymum, Bedam Brunonem utrumque, Haimonem, Hugonem, Rickelium, *Psalmus David*: apud Cassiodorum, *David Psalmus*: apud Ruffinum, & Glossam ordinariam, *in finem Psalmus David*, Indicat Arnobius se legisse, *Psalmus filiorum Jonadab*. Conveniunt omnes non illum Jonadab (Apollinarius Ιωναδάφου vocat) intelligi, qui filius erat Semmaa fratris David, vir prudens valde, & impurum consilium Ammoni nepoti dedit potiundi amata Thamar sorore fratris sui Absalon *b*, sed qui patrem habebat Rechab de quo mentio fit in historia Regum *c*, ubi narratur socius fuisse Jehu in occidendis reliquiis domus Achab, & cultoribus Baal. Sed à Jeremia *d* præcipuè. Hic Rechabitarum filiorum Jonadab admirabilem constantiam commemorat, tum virorum, tum mulierum in obedientia patris sui, circa vini abstinentiam, & non ædificandas domus, & non possidenda vinea, & agro, & non habenda semente, & exprobrat Dei nomine inobedientiam populi erga expressa ejus præcepta, & Rechabitis promittit propter tantam obedientiam, quod *non desineret vir de stirpe* ipsorum, *seu Jonadab filii Rechab stans in conspectu ejus cunctis diebus*. Quo promissio quid contineatur, & quodnam mysterium est

a Ep. 13.

Quis Jonadab hic intelligendus
b 2. Reg. 13. 3. 4. 5.
c 1. 4. 10. 15. & seq. 13.
d c. 35. 1. 2.

a 2. Reg. c. 22.
b Lib. 5.

est incertum. Munus Leviticum, & sacerdotale suadet fuisse quod prodit, Eusebio *a* teste, Egesippus *b*, quum Jacobum lapidibus obrerere Judæi pergerent, ex Sacerdotibus unum de filiis Rechab, filii Recabim, qui sunt Jeremiæ testimonio commendati, emissa voce contentiùs dixisse. Quid agitis? justus pro vobis Deum precatur. Monachorum duces Hieronymus e hos Rechabitas nominat cum Elia, Eliæo, filiis prophetarum, atque de iisdem esse psalmi præsentis titulum. Haimo, & Bruno Carthusian vocant hoc loco Rechab Sacerdotem: difficile idest, si non fuerunt de Tribu Levi, sed Juda, ut fere creditur, Rechabitæ. Psallendi munus habuisse Didymum Agellius ac Theodor. aiserere scribit, & propterea canendum illis psalmum à DAVIDE datum. Non hoc Theodoretus dicit, & gratis dici non dubito. Plura de Rechabitarum origine Abulensis *d*, & Christophorus Castro noster: prior autem quibus in ferbus adumbraverunt religiosos, qui sunt in Ecclesia. Videtur Deus voluisse ut hi nunc nominarentur *filii Jonadab*, quos modestiæ caussa Jonadab institutor tam piæ familiæ, non à te, sed à suo patre Rechab *Rechabitas* cognominabat. Ludunt multi in etymo *Jonadab*, *Domini spontaneus*, qui dicere possit *f*, *voluntariè sacrificabo tibi*. Item, *In g mensuri Deus vota, quæ reddam laudes tibi*, & ad psallendum tales invitari, &, ut ait Arnobius, sobietatis viros. Bruno Carthusianus Christum interpretatur Sacerdotem *h* oblatum, quia voluit *i*; filiis suos invitantem ad renuntiandum omnibus *k*, & vitæ religiosæ perfectionem sectandam: vel certe exactam obedientiam divinæ legis.

c Ep. 23.

d in 1. Paralip. 9. 20. & 21.
e in c. 35. 1. et 2.

f Ps. 53. 8.
g Ps. 55. 12.

Et virum captivorum.) Augustinus, *& eorum qui primi captivi ducti sunt*. In plurimis Bibliis Græcis καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων, sed in emendatis πρώτων, idest, qui prius captivi ducti sunt, vel, ut legit Augustinus, primi. Meminit Haimo lectionis ablque particula conjungente *filiorum Jonadab priorum captivorum*. Illam Apollinarius omisit:

h Heb. 10. 22.
i Es. 42. 3. 7.
k Luc. 14. 33.

παῖδας Ιωνὰδ ἀφ' μεγαλοφόρους, οἵτε τὸ πάροιθεν
ἐναίτας Βαβυλῶνος ἄγον καζαὸν ἦμαρ.
filii Jonadabi magnanimi, quibus antea (primo loco) incolæ Babylonis attulerunt servilem diem.

Ruffinus tangi docet his verbis historiam, quommodo filii Jonadab in prima captivitate in Babylonam ducti sunt. Græci satis favent; & apud ceteros captivos in honore fuisse, ut illis præ aliis psalmis meritò inscribatur. Nihil propriè de horum captivitate divinis litteris proditum extat. Solùm citatus Jeremias l refert ex tabernaculis, ubi habitare tantùm ex religione ipsis licebat, recepisse se in Jerusalem, ut Chaldæorum ac Syrorum vitarent exercitus. Occupata civitate hos celebris famæ homines abductos eredi potest Hieronymus *m* de institutione Monachi scribens Paulino, explicansque psalmi titulum de Rechabitis, ut priùs dixi, ait hanc primos captivitatem sustinuisse dici, quòd post solitudinis libertatem, idest, continuam habitationem in tabernaculis, Urbe quasi carcere reclusi sunt. Non negat longiùs inde abductos, usque in Babylonem, & equidem credo, quamvis videatur aliter sentire Augustinus, dicens, non captivos ductos, sed illis, qui captivi ducendi erant, oppositos à Jeremia, ut scilicet obedirent hac in re isti Deo, sicut illi patri obediverant in abstinentia, de qua diximus, & intelligerent ideo se captivos duci, quia in aliis non obediverant.

l c. 35. 10. 11.

m Ep. 13.

Argumentum Psalmi.

Hinc de argumento ferri judicium potest. Est psalmus supplex oratio in Babylone captivorum Hebræor. inter quos eminebant pietate filii Jonadab, sive Rechabitæ. Vel, si, quod Hebræi malunt, apud quos Psal. est ἄνευ τιτλου, *absque titulo*, de seipso David agit, quum Absalonis pateretur persecutionem jam senex, de qua ætate fit postea mentio *n*, ut notat R. Esaias Tranensis, Cajetan. Jansenius, Gagnejus, Arias, Agellius, Ayguanus Deinde qui titulum postea ascripsit, aptum censuit dictis captivis psalmum: aut judicavit etiam, Davidem, quum tuam illam calamitatem deploraret, habuisse in mente futuram populi captivitatem, de qua ipsum Deus per revelationem docuisset. Denique quod nostri Patres, Latini præsertim, docent, longiùs David simul prospexit ad assertorem libertatis nostræ Christum, qui nostram induens personam, pro tuæ orat velut captivitate mortalitatis, & liberatione per resurrectionem, tùm prò captivis sub durissima dæmonis, mortis, damnationis, propter peccatum captivitate, & sub lege membrorum, quæ captivos nos ducit in lege peccati, ut infelices liberemus *à corpore morte hujus o*, quamdiu adhuc sumus captivi primi, nondum secundi, hoc est, in ipso jam inferno, & morte secunda: exemplum autem proponat simul Rechabitarum, & quotquot in sua illa Babylonica piè ac patienter de Deo sperabant, non coetumaciter diffidebant. Athanasius *p* istius psalmi eumdem monet usum esse atque præcedentis, & 67. ac 63. Si terteant nos adversarii, neque conquiescant ab insidiis, omniaque machinentur in nostram perniciem, etiamsi plurimi fuerint.

n vers. 18.

o Rom. 7. 14

p Tr. de interpret. Ps. ad Marcell. Usus hujus Psalmi precedente & 67. ac 63. ad quid.

In te Domine speravi, non confundar in æternum.) Psalmo 30. Græcè & Hebraicè habetur eadem sententia. Hic tamen Psalteria duo alia, & Augustin., atque Cassiodorus legunt, *Deus in te speravi, Domine non confundar in æternum*. Quod dicitur *non confundar in æternum*, indicat, ut observat August. vel quòd numquam fuerit confusus, qui hoc orat, & petat numquam confundi, vel quòd aliquando fuerit confusus, sed nolit deinceps confundi. Nemo est qui non fuerit confusus in Adam, aut qui saltem non debeat dici peccavisse in illo, etiam si fortè præservatus sit ne confusionem contraheret peccati inhærentis, ut Deipara. Confunditur qui que in Adam, & in se: accedendo ad Christum illuminatur, & *facies* ejus *non confunditur* in æternum *q*, nec erubescit in his, quæ fructum nullum verum proferre possunt *r*.

q Ps. 33. 6.
r Rom. 6. 21.

Simpliciter sensus, ut postulet exaudiri ne confundatur, quia confundi solet, cui aliquid negatur, quemadmodum aliàs docuimus. Hypotheticum hic latere syllogismum Cassiodorus vult: Si Deus, in te speravi, non confundar in æternum: attamen Deus in te speravi, non confundar in æternum, idest, inquit, in illa judicii retributione, ubi confundi omnino pœnale est: hìc autem frequenter prosperè confundimur, quando à pessima intentione revocamur, & in bonam partem traducti probabiliter erubescimus, qui pridem de nostro scelere gaudebamus. Videtur præterea David objicere DEO, de ipsius existimatione, fide, auctoritate, bonitate, potentia, ne frustra sperasse in eum videatur, inanes fuisse preces, vota concepisse inania, & quidem, quantum existimet, æqua & justa: quasi præstare vel nolit Deus, vel non possit, quod iis promisit, qui sperent in eum. *Qui persequuntur* justum *cadent, & infirmi erunt, confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum quod numquam delebitur f*. Lege quæ dicta sunt primis tribus versibus psalmi trigesimi, quibus hic, & sequentes duo sunt similes.

Sensus loci.

f Jer. 20. 11.

Vers. 2.) In justitia tua libera me, & eripe me.
Inclina ad me aurem tuam, & salva me.

IN Psalmo 30. deest ex primo membro, *& eripe me*: loco, *& salva me*, est, *accelera ut eruas me*. Quamvis, ut ibi monuimus, Græcè, & in Latinis codicibus nonnullis extent eadem verba, & eripe me, καὶ ἐξελοῦ με, ut Hebraicè ibi פלטני *palleteni*, hic in futuro, quod habet vim imperativi הציליני והכל שני *hatsilenì uthpalleteni*. Legit hoc loco Augustinus *erue me, & exime me*, pro, *libera me, & eripe me*. Cassiodorus, & Psalterium Romanum, *libera me*, pro, *salva me*. Augustinus, *salvum me fac*.

In justitia tua.) Misericordiam interpretatur Cassiod. & Bruno Herbipolensis: quia quum non sufficiat nobis nostra justitia, pertineat ad misericordiam Dei parcere. Justitiam synonymam facit æquitati Cassiodorus. Aliqui non est novum, nec semel notatum sumi pro misericordia nomen *justitiæ*, Psal. 30. Symmachus ἐλεημοσύνῃ loco δικαιοσύνῃ usurpavit: Justitiæ quoq; propriè dictæ ratio hic est, ut compelcat Deus iniquos adversarios nostros, & ipsiusmet Dei respectu censetur justitia id quod eum decet, atq; ad ipsius quasi munus pertinet. Denique si agitur de liberatione, salutequè humani generis, misericordia est, quòd ea illi impendatur: justitia, quòd eo modo, ut simul satisfiat debito, atq; justitiæ divinæ. Non etiam perfectè liberatur peccator, nisi in justitia Dei, hoc est in dono justitiæ sanctificantis, quod inhæ-

Justitia nomen pro misericordia.

Non perfectè liberatur peccator, nisi in justitia Dei.

hæreat animæ illius, & sit simul illius, & Dei, quia à Deo est, ab eoque data, ut ait Augustinus, contra eos, qui *ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti a*, nec in eum credunt *qui justificat impium b*, & gloriantur *quasi non acceperint c*.

a Rom. 30. 3. b c. 4. 4. c 2. Cor. 4. 7.

Inclina ad me aurem tuam.) Dictum aliàs de hac phrasi, Humilem ie, ait Cassiodorus, jacere profitetur, quia nisi divina gratia se ad hominem liberandum inclinaverit, ad illam misericordiam suis meritis non potest pervenire, quam cupit: neque cujusquam meritum ad illum attingit, nisi ipse misericors ad peccatores pronus adveniat. Meritum suum nullum esse prior professus est membro: in hoc flagitat elementia divina suppleri quod sibi desit, ut non valentem ad Deum ascendere per se, & appropinquare in conspectum ejus, dignetur veluti occurrendo excipere orationem. Nunc quasi delapsum, & descensum Dei ad orantem innuit illud in psalmo 30. *Accelera ut eruas me d*.

Dei misericordiâ suis meritis non potest homo pervenire, nisi gratia divina se ad liberandum hominem inclinaverit.

d vers. 8.

Vers. 3.) Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.

VAriat nonnihil ista, secundùm omnes editiones, prout nunc notabimus, ab his quæ sunt in Psalmo trigesimo.

Et in hoc locum munitum, ut salvum me facias.) Hebr. legimus hoc loco לבוא המור ציון לחושיעני *lanothamidesiuuitha lechoseciouni*, quæ sic reddit Hieron. *ut ingrediar jugiter præcepisti, ut salvares me*. Alii accipiendo præterit. pro futuro & hoc pro imperativo, vel optat, *sis mihi rupis instar munitissimæ*, (quod priora valent verba) ut jugiter obambulare, tutò videlicet possim, & eò me recipere, quum opus erit, mandes ut me servent, nempe Angeli tui, ut ait Clarius, aut subaudiendo (sicut) esto mihi in Deum protectorem, sive in robustum habitaculum, ut illud ingrediar semper, sicut præcepisti ut me servarent, vel (mandasti) idem est, ac statuisti, decrevisti, promisisti. Philippus de Portis carmine Gallico eleganter sanè sensum ex Hebræo expressit integri versus.

Declaire toy mon defenseur,
Et sois le dongeon haut & seur
Où j'aye tousjours ma retraite:
Car tu m'as promis tout support.

Explicans eum qui sequitur, subdit:

Tu es mon roc, tu es mon fort:
E la franchise, où je me jette.

Nonnihil forsan aliquis suspicabitur recitata Hebræa propter nonnullam litterarum similitudinem permutata esse illo modo ab iis, quæ Psalmo 30. habentur לבוא *lauo*, pro לביות, *leueeb*; חמיד ציות *chamidtsiuuitha*, pro מצירות *metsudoth*. Non autem id approbare. Videotamen Agellium absque hæsitatione asseverare usos LXX. eadem hic verborum lectione, quæ est in Psalm. 30. *e*. Chaldæi ל, *sis mihi rupes fortis ad refugium jugiter*. Græcè in Psalmo 30. est, εἰς οἶκον καταφυγῆς, & Latinè in editione vulgata, *in domum refugii*, hoc loco εἰς πύργον ὀχυρὸν, *in locum munitum*, sive firmum, & tutum, qui aliàs dicitur ἀ ἰσχυρὸν ἐχεῖν, *habere*. Apollinarius exponit, ἐμπεδος ὁ ἀν τις ὄκοιο, *firma velut quadam domus*. *Turris fortissima nomen Domini: ad ipsam currit justus, & exaltabitur f*. Meretur propria quadam ratione protectionem Dei, ut Ayguanus observavit, utve promunito ei sit loco qui studet justitiæ *g*, misericordiæ, seu ut pecuniam *h*, aliaque misericorditer impendat fideli amicitiæ *i*. Quamvis præterea justum Deus dat, & ponit *in civitatem munitam k*, nunc muniens *l* donec deducat in cœlestem abiso; ullo prorsus periculo munitam *m*. Ordinem religiosium Hugo demonstrat esse *munitum locum*, propter duodecim caussas, hoc disticho comprehensas, & ab eodem declaratas.

Murus, dentales (propugnacula) *turres, vigiles tuba, scuta.*
Mons, aqua, saxa, cibi, machina, fossa, viri.

Ὀχυρὸν. Ἐχυρὸν.

e vers. 3.

f Pr. 18. 10. g Eccl. 27. 9. h c. 7. 36. i 1 Reg. 6. 6. & seq. k Deut. 1. 8. l Sap. 9. 17. m Ps. 59. 11. Ordo religiosorum, *munitus* idem est cur dicatur.

Christus ipse factus est nobis per incarnationem, & passionem protector, qui ut Deus umbra carens, carnis fuerat Creator, & post peccatum ultor, factus est, inquit Augustinus, locus refugii nostri, qui primò erat metus fugæ nostræ *n*, sub umbra ejus licet sedere concupiscentiæ metuentibus æstum, & dulces gutture fructus degustare *o*, ac in eadem umbra vivere *in gentibus p*, hoc est inter perturbationes. Objecit se item in passione scutum ad excipiendos ictus nostris peccatis debitos, & id scutum laboris sui dedit *cordi nostro q*. Munitus est item nobis locus factus, & *altissimum refugium r*, in Cruce horridum ac senticosum ob spineam coronam, inaccessibile secundùm divinitatem. Lege Philippum Grevæum *s*. Tandem si mihi alium locum elegero, ait Augustinus, salvus esse non potero, non est munitior, non est, quò fugiatur ab illo, nisi ad illum, & Gregorius *t*, in sola Creatoris nostri protectione fidendum scribit, quum antiquus hostis terrarum locis à tentatione non excludatur, qui etiam in paradiso hominem stravit.

n Gen. 3. 10. o Cant. 2. 3. p Thren. 3. 20. q c. 8. 65. r Ps. 90. 9. s Serr. 145. t L. 8. ep. in 45.

Vers. 4.] Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui,

Sensus loci.

QUæ sequuntur nova sunt, nec in 30. Psalmo contenta, sicut quæ præcesserunt. Præfatus itaq; in genere jam eripi petit de potestate peccatoris persequentis, ac de vi & oppressione hominis exlegis, usque & legem violantis, sine ullo vel timore, vel pudore, sed pro arbitrio & cupiditate, ita ut *fortitudo sit ei lex justitiæ u*, idest, justum putet, proque lege habeat quod se viribus propriis nixus præstare putet posse. Talis creditur Absalon, qui patrem depulit regno, moreque prædonis invasit regnum, nulla pietatis habita ratione, nil pensi habens humanam, divinam, naturalem legem. Vel erant Babylonii, quos collectivè unius nomine intelligit, aut eorum Rex qui captivos detinebat Hebr., & indignissimè tractabat: Sequitur cum Græcis & nonnullis Rabinis, Trevetus istam sententiam, priorem plures Rabinis, & Lyranus, aliique, quos antea retuli, ita ut, sine lege agens, Absalon sit *x* iniquus, Achitophel.

u Sap. 2. 11.

Mystica expositio.

Mysticè plurimi Latinorum, duce August. loquentem Christum faciunt, aut Ecclesiam, & liberari poscentem ab hostibus suis, tùm Judæis & malis Christianis, qui contra traditam legem agunt, veteremq; novamque, tùm Paganis, qui legem quidem positivam, ut vocant, à Deo non acceperunt, nihilominus peccantes sine tali lege, ac ferarum viventes more, sed contra rationis & legis insitæ præscriptum perire merentur *x*.

x Rom. 2. 12.

Eripe me.) Hieronymus, *salva*. Augustinus, *erue*: Psalterium Gallicanum, *libera*. Minùs respondet versio Hieronymi Hebræa פלשני *palleteni*.

De manu peccatoris.) Hieron. *de manu impii*. Generale nomen est ἁμαρτωλὸς, ut proinde recipi possit in sequentibus vocibus ea quasi specifica distinctio, de qua meminimus, sive Absalon, & Achitophel, sive legem acceptam prævaricantium: sive peccantium, etiamsi eam non acceperint, At רשע *rasciahh*, quamvis etiam genericam patiatur significationem, propriè denotat impium, ut est interpretatus Hieronymus. Idcirco bene convenit impio in patrem Absaloni, ut Cajet. exposuit, eidem tribuens quoque epitheta quæ sequuntur. Quòd autem, vim, robur, potentiam significet *manus*, notius est, quàm ut repeti nunc debeat. Nihil porrò refert quod יד *jad*, hic sit, sequenti membro כף *chaph*, *cava manus*, aut *palma ejus*. Distinguit Hugo hoc vocabulum & sequentia duo, non solùm illo dicto modo, ut peccator sit veluti genus, continens alias duas species, sed ut sint omnes diversæ peccatorum formæ, *peccator diabolus* antonomasticè *y*, *contra legem agens* malus prælatus *z*: *iniquus*, falsus, frater. Vel peccator, quivis cum diabolo superbus *a*: contra legem agens, avarus qui legem illam naturæ viloat *b*, *quod tibi non vis fieri, vide ne tu alteri feceris*: iniquus, luxuriosus, *sibi ipsi nequam c*, & *in proprium corpus peccans d*. Vel peccator, in se; contra legem agens, in Deum; iniquus in proximum. Adde carnem, ejusque concupiscentiam, quæ dici peccatum solet, diabolum tentatorem, sæculum nequam. Novit Deus de tentatione (carnis) nos eripere *e*, eripuit de *potestate tenebrarum a*, *dedit semetipsum ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam b*. Bernardus *c* transfert sententiam ad illummet, qui orat, ut à seipso petat eripi, vocando se peccatorem, exlegem, iniquum, quia peccaverit, voluntate persistat agere contra legem, *sibi ipsi sit nequam d*.

Mystica interpretatio.

Manus, Ipsa vis, robur, potentia.

y Jean. 8. 44. 1. Jean. 3. 8. z 1. Ad. 16. 9. 1. Ad. 2. 3. a Job. 41. 25. b Tob. 4. 16. c Eccl. 14. 5. d 1. Cor. 9. 22. e 2. Pet. 2. 7.

Contra legem agentis.) Augustin., *legem præteruntis*. Arnobius, *contra leges agentis*: & videtur omisisse nomen prius *peccatoris*. Hieron. vertit, *iniqui*. Alii, *perversi*, vel, *injusti*, vel, *iniqua agentis*, vel, *torquentis*, vel, *fraudantis*, seu *fraudulenti*. Cnald., *auctores iniquitatis*. Hebræo vox est מעול *mehhauuel*, in qua per se includitur significatio παρανομοῦντος, & *contra legem agentis*. Cajet. attendens potestatem Hebrææ vocis, notari arbitratur in Absalone, sicut per nomen *impii* priore membro impietatem contra patrem, ita per hanc tortionem, quod ait iniquum studium fuisse ad pervertendum populum, deniq; persequentem quam reddit, *violenti*, violentiam qua cum exercitu molitus est debellare regem.

Et iniqui.) Hieronymus, *nocentis*. Alii, ut de Cajetano nunc dixi, *violenti*: id valet רומץ *chomet*, seu *opprimentem, rapientem, cum ira vim inferentem*, & in Psalmo 72. *e*, exponitur verbo *inflammandi*, hoc excandescendi. Paraphrastes utitur hoc loco nomine *violentia* חטוב *catoph*.

e vers. 1.

Vers. 5.) Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine spes mea à juventute mea:

Sensus loci.

REddit rationem cur tantopere liberationem suam urgeat, quoniam jam inde à primis annis, quum primum diluxit rationis usus, nullo in alio spem collocavit suam: nullius alterius in tribulationibus, quas experiri contigerit, auxilium patienter expetiit, expectavitque, quàm DEI: diligens eum sibi perpetuum patronum, atque defensorem, & quod antè dixit, Deum protectorem, locum munitum, firmamentum, refugium. Hoc potuit Hebræus populus dicere jam inde à tempore, quo exiit de Ægypto, quos Oseas *f* etiam nominat *dies juventutis ejus* eosdem quos ascensionis ejusdem de terra Ægypti. Hoc notant Basilius, sive Theodoretus, & Didymus. Trevetus autem subtiliter ait varios populi status comparari cum variis ætatibus nostris, ut infantia dicatur status populi ante ingressum in Ægyptum, pueritia post ingressum Ægypti, usque ad legem datam, adolescentia à lege data usque ad tempora Regum, juventus sub regibus usque ad captivitatem, ut tunc esset senectus. Quare legens hic, *ab adolescentia*: interpretatur tempus datæ legis: quod sequenti versu habetur, *ex utero & de ventre matris*: tempus illud aliud infantiæ. Legi apud Auctorem operis imperfecti *g* nativitatem Judaici populi fuisse ex tempore Abrahæ usque ad exitum de Ægypto, tunc enim quasi infantem fuisse: juventutem ex tempore Mosis usque ad Reges: virilitatem inde usque ad transmigrationem Babylonis: senectutem usque ad Christum, quando mortuus est populus interficiens propriam vitam. Alii explicant de Davide; vel etiam de alio justo in genere secundùm illius, ut Didymus loquitur, γλῶσσα γαστρὸς πρόοδον, *de ventre progressum*: mysticè adhuc etiam de Christo, quatenus ei aliquo pacto spes tribui potest, ut jam aliquoties observavimus, sed ætatum distinctio convenire eidem propriè nequit, si senectam seniumque comprehendat, de quo postea *h*.

Trevetus subtilis interpretatio.

Aliorum, g Hom. 55. in Matth.

Mystica interpretatio.

f Vers. 8.

Tu es patientia mea.) Hieronymus, *expectatio*. Quod nomen in psalmo 38. *i*, ponitur, *& nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus?* ubi est idem nomen Græcum ὑπομονὴ, & verbum קויתי *Kiuuithi*, ex quo hic extat nomen de affixo תקותי *tehkuatth*. Habetur hoc idem nomen tum Hebræum, tum Græcum in alia simili sententia *k*: *Quoniam ab ipso patientia mea. DEUS patientia, & solatii* cognominatur *l*, & Christo peculiariter attribuitur *m*, tùm sanctis *n*. Est quidem his locis *patientia* idem quod expectatio, & utrumque rem expectatam patienter, significat, hoc est Deum: tamen virtutem etiam ipsam patientiæ significat, quæ perneccessaria est, ut quis eripiatur *de manu peccatoris, contra legem agentis, & iniqui*, quatenus hi modis illis, quod dixi-

g Hom. 55. in Matth.

h Vers. 8.

i Vers. 8.

k Ps. 61. 6. l Rom. 15. 5. Patientia pro expectatione. m 2. Thess. 3. 4. n Apoc. 14. 12.

Amus, intelligunturi. Nam omne peccatum, ait Tertullianus *o* impatientiæ adscribendum: malum impatientia est boni. Confirmat exemplis. Nemo impudicus non impatiens pudicitiæ, & improbus probitatis, & impius pietatis, & inquietus quietis & concludit: ut malus unus quisque fiat, bonus perseverare non poterit. Quòd si cupis effigiem habitumque patientiæ velut in pictura descriptum cognoscere, sic ex eodem accipe nulla mœroris, aut iræ rugositate contracta, remissa æquè in lætum modum supercilia, oculis humilitate non infœlicitate dejectis, os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis & innoxiis, motus frequens capitis in diabolum, & minax risus. Ceterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus, ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus ejus mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est teneræ severitatis, apertus, & simplex, quem tertio vidit Elias *q*, &c. Hic opus patientia fuit mihi, ut hæc transcriberem, quod illibens facere soleo, maximè quum in Commentario Ecclesiastæ *r* locum eumdem recitaverim, aliumque præterea similem Prudentii *s*, quem ne lectoris abutat patientia, non repetam. Hæc demum, ut imitator Tertulliani scribit Cyprianus *t*, non solùm custodit bona, sed & repellit adversa, quia Spiritui Sancto favens, & cœlestibus inhærens contra facta carnis & corporis, virtutum suasum propugnaculo reluctatur. Quòd favere Spiritui sancto patientiam asserit, ejusdem esse donum non abnuit, sed ei à quo est, respondere & placere. Tam verò Spiritus sancti munus patientia est, ut ipse, sive DEUS, dicatur hoc loco *patientia nostra*. Hoc ipsum declarat Augustinus *u* ita dici, quia donum Dei est, non autem Dei subsistantia, idque psalmo 61. *x*, magis explicari verbis illis, *quoniam ab ipso patientia mea*. Disputat simul cur non affirmetur de Deo, *Deus charitas est y*, non autem Deus, patientia est, spes, misericordia, &c. At nos hoc ipsum disputavimus, quum Joannis enarraremus Epistolas *z*. Qui bene distinguet, bene etiam loquetur, & sine errore poterit Deum appellare charitatem suam: Deus charitas mea, ut eumdem vocare patientiam, spem misericordiam. Deus patientia est, spes, misericordia, quia videlicet horum omnium auctor, largitor, conservator, finis & objectum. Nec verò displicet Hieronymus, ut dicatur Deus *patientia nostra*, quia pro illius patientia, spes misericordiæ dicatur ipsius causa patimur. Quo pacto intelligi potest, quod Angelo Philadelphiæ dicitur *a*: *Ego dilexi te, quoniam servasti verbum patientiæ meæ*, idest, fecisti quod præcepi de servanda patientia, aut passus es sicut ego: aut expectasti me, credens me veracem, qui tibi mercedem redderem. Unde subdit, *& ego servabo te ab hora tentationis*. Idem Augustinus *b* citans indicatum Cypriani locum, in quo ait, quòd patientia Dei res est, confirmat, quia sequentibus verbis ostendit David quà curreret, & quo pervenerit.

o De patien. c. 4. Omne peccatum impatientiæ ascribendum. Malum impatientia est boni. p c. 15. Tranquillæ patientiæ facie desciptio.

q 3. Reg. 18. 43. 1. 4. 2. 21. Matth. 17. 8. 4. r in c. 7. 9. s In Psycho. t De bono patientiæ. Spiritus sancti munus patientia.

u 15. de Trin. c. 17. x vers. 6. y 1. Joan. 4. 14.

z ibidem.

Domines spes mea.) Omittitur secundo loco repetitio nominis, *Domine*, in Psalterio Romano, & apud Cassiodorum. Augustinus legit: *Dominus est spes mea*, Quamvis in Commentario utatur lectione nostra. Græcè bis est κύριος κύριε, Hebræa nomina diversa sunt אדני ex quibus primum est *Adonai*, secundum habet litteras nominis *Jehovah*, sed quia hoc nomen proferunt, sed quum per se solum est per *Adonai*, cujus etiam tunc habere puncta dicunt, propter concursum ejusdem *Adonai*, proferunt ut אלהים *elohim*, supponentes hujus puncta, nec legentes seu pronuntiantes *Jehivi*, quod nullum est nomen Dei apud Hebræos, & sapit potiùs Gentilium Jovem. Sed qui negligunt illam eorum religionem, non curabunt puncta, nec dubitabunt omissis punctis *Elohim* dicere JEHOVAH. Equidem de his parum curo.

Deus ut patientia, spes misericordiæ dicatur c Apoc. 3. 10

a Apoc. 3. 10.

b Jer. 97. de diversis.

A juventute mea.) Hieronymus *ab adolescentia mea*, Alii, *ab infantia*, vel *pueritia*.

Crucius noster hoc modo:

O spes ab annis primulis, fiducia
Ab unguilis infantia.

Paraphrastes vocat שליות *taliuth*, quam dictionem Latinus interpres bibliorum Regiorum *pueritiam* exponit.

Ne-

Nebiensis *adolescentiam*. Apollinarius appellat νεοθηλῆ καὶ ἡβῶντα, *virescentem pubertatem*. Hebr. nomen *ætatis* in piurali tantùm numero נעוריים *nebhu-im* translatum reperio, nunc *adolescentiam* *a*, nunc *infantiam* *b*, nunc *virginitatem* *c*, nun *juventutem* *d*. Ætatum distinctionem cum propriis nominibus cujusque nunc non vacat afferre. Suffecerit proposito quòd eadem vox invertit plurimus ætatibus, & juventus tribuitur adolescenti, adolescentia juveni, ut ibi, *Ista quo juvenis in adolescentia sua* *e*. Pete ex ejusdem loci Commentario, & ex alio in Actus Apostolorum *f*, quum disputo, cur Saulus adolescens nominetur, quæ de tota hac re defideras. Cur enim jam dictis videar nova scripta cudere? Legi præterea Gregoriusg, & Anselmus *h* possunt, agentes de adolescentia Timothei. Profectò pastoritiam artem non factitabant vel exercere poterant ab infantia fratres Joseph, quos jussit ipse Pharaoni respondere, se inde ab eo tempore pastores esse, *sicut & patres suos* *i*. Job etiam quum asseverat *ab infantia sua crevisse secum miserationem*, *& de utero matris sua egressam esse secum* *k*, noluit sanè dicere te jam inde libero rationis, & voluntatis usu misereri aliorum potuisse. In locis ubi hæc habentur, Hebræum præsentis loci vocabulum est, in secundo Græcum νεότητος, quod hic item extat, in primo phrasis ἐκ παιδὸς, *à puero*. Si ergo infantia puericiave proprie ac exactè sumantur, ante tempus, quo sapere incipimus, ac dijudicare, sicut sequenti versu, *ex utero & de ventre matris*, hyperbole erit, ut Euthymius observat, allato eo, quod ex Job diximus exemplo, ad indicandum intelligendi, cogitandique initium, & tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. Hieronymus interpretatus juventutem esse initium ætatis corporeæ. Bonaventura juvenem Ecclesiam considerat secundùm parvitatem, juxta id *l*; *junior fui*, quando erant pauci, scilicet, tempore Abel: & deinde Apostolorum: secundùm fortitudinem tempore Martyrum, ratione quorum est illud: *Sæpe* m *expugnaverunt me à juventute mea*: secundùm decorem in patria, quando *renovabitur* n *ut aquilæ juventus ejus*.

a Ef.47.15. c.54.6. Thren.3.27. Gen.8.21. Ez.16.60. c.23.3.8.19. 21. Malac.2.12
b Gen.46.34 Job 31.18.
c Thren.3.27
d Hic & v. 17. psal.102. 5. psal.143.12.
Juventus adolescenti tribuitur, & adolescentia juveni.
e Eccl.11.9.
f in c.7. 58.
g Hism. 2.in Ezec.16. & 3. p. post adm. 26.
h in 1. Tim. 4
i Gen.46.34
k Ec. 31.18.

p Ioan. 3.5.

Juvenes à juvando dicti.

q Eth.6.12.

r Philip.2.12

Ecclesiæ initium à die summèdum quo Adam in justitia citat. est, cur neget Jansonius, & à qua die sumi velit.

Uteri triplicis distinctio unde orta Ecclesia.

l Ps. 36. 25.
m Ps. 128.1

n ps.102. 5.

Vers. 6.] In te confirmatus sum ex utero: de ventre matris meæ tu es protector meus.
In te cantatio mea semper.

Sensus loci.

NOn à juventute solùm, vel adolescentia, vel puericia speraisse te, ac expectasse cum patientia Deum dicit, sed à quo tempore conceptus in utero sit, egressusque ex utero, ipsius præsidio se stabilitum fuisse, ita ut nullo umquam dejiceretur malo, semper eum protegeret Deus: in Deum quam primum licuit per ætatem sperantem, tamquam in firmissimum sustentaculum cui firmiter inniteretur, ac sibi protectorem diligeret. Ait etiam quòd DEI semper fuerit expertus protectionem, eumdem suis carminibus canticisque semper celebravisse. De actu spei, qui exigat rationis usum, unus exponit Euthymius, notans hyperbolem, de qua ante meminimus. Didymus, Basilius seu Theodoretus declarant generationem ac partum de exitu populi ex Ægypto: & eò spectare Ezechielem o scribentem, *quando nata es in die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec salo salita, nec involuta pannis*: quasi diceret, populum adhuc ex materno utero alimentum trahere prisinæ idololatriæ, ac impietatis Ægyptiorum: sed hoc loco Davidem loqui sub persona cœtus piorum, qui se afferant ipsum jam inde ab initio in Deum habuisse. Idem Didymus adhuc explicat de quovis homine pio, qui à primis annis, ut primum diluxit rationis lux, pietati virtutique studet, ac Deo dicat initium τῷ νοῆσαι τε καὶ βουλεύειν, *intelligendi, & agendi*. Probat id simili sententia Job, quæ antea producta est cum Euthymio, quem suam illam notationem de hyperbolica oratione, cujus etiam meminimus, ex Didymo mutuatum non dubitamus. De ipse quoque Apollinarius declarat.

o c.16.4.

σοὶ πιστὸς ἐκ κοιλίας ἐκπεφυκὼς ὀλμιτικῶς:
Tibi confidens ex utero sum matris.

Tertio denique modo Didymus explicat de nativitate divina, nostra ex aqua, & Spiritu sancto p, ita ut pro utero, seu ventre, & matre, sit sacramentum, pro patre θεῖα διδασκαλία *divinum magisterium*, & *doctrina*. Eadem est glossæ interlinearis sententia, quam tradere videntur ferè tractatores Latini. Ex his Augustinus vim faciens in *juventutis* vocabulo ex priore versu, quia ætas militum est, qui juvenes nempe à juvando dicti feruntur, videtur velle per generationem conferti arma nobis ad pugnandum q, quum pugnamus divinis armis instructi, constituitque in procinctu exercitus Dei, tunc à juventute nos dici sperare, & fide, charitate, cæterisque donis confligere adversus invisibiles inimicos: tamen casuros, nisi ille sit spes nostra, cui clamamus, *Domine, spes mea à juventute mea*. Ruffinus, præter hoc, parationem vocat, qua quis instruitur, quum credere incipit, quasique in utero formatur spiritualiter, ut deinde in lucem veræ cognitionis pariatur, & renascatur de baptismate, sicque gratiam divinam commendat, quæ *operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate* r.

Huc spectant qui exponunt de Ecclesia, quæ à primo tempore, quo nata est, conservata sit Dei munere, ne umquam deficeret, scilicet DEO, illam protegente per continuum auxilium suum. Ita tentit Jacobus Jansonius, qui Ecclesiæ initium negat sumendum à die quo Adam in justitia creatus est, quum putet eum non illum tantùm, sed fidem quoque peccando amisisse, sed ab eo die, quo à lapsu atque errore revocatus, fidei ac unanimitati est restitutus; immo non rectè videri, Ecclesiam ante lapsum, cum ea quæ est à lapsu, unam esse, quia illa non erat corpus Christi, & ratio perveniendi ad salutem diversa erat. Denique docet *uterum* hoc loco non esse limum è quo formatus est protoplastus, sed illum sinum in quo fovebatur, & præparabatur homo lapsus, donec formaretur Christus in eo, & deinceps numquam deficeret Ecclesia. Valentia *uterum* triplicem distinguens, lateris Christi, unde orta sit Ecclesia, fluminis Spiritus sancti, unde dona in Pentecoste; fontis baptismalis, quo regeneramur, asserit innui hic regenerationem per baptismum, & gratiam Sacramenti Confirmationis. Duas præterea Euthymius infinuat expositiones, ut significet Prophetam per *uterum* ventremque matris, priorum ac religiorum parentum institutionem. Vel quod pro more ac legis gentis suæ per circumcisionem octavo factam die, ex ipso quasi utero fuerit dicatus Domino. Sextam Trevetus attingit, dum, ut priùs dixi, adolescentiam quidem, quæ vocatur juventus præcedente versu, tempus datæ legis interpretatur, ita ut indicet Propheta populum quem loquentem hìc facit, in Deum speravisse etiam à principio infantiæ, quod ait esse tempus, antequam ingrederetur in Ægyptum. Septima est Lyrani, affirmare Davidem dese, quòd in utero matris fuerit à Deo protectus, sine qua protectione non fuisset de utero matris natus, & quòd in eadem Deus protectione perseveraverit usque ad illud tempus, quo hoc scribebat. Placuit id etiam Eulebio, nisi etiam Dei vis, inquit, muniret in venire fœtum, non utique consisteret, & vitæ compos esset. Octava, quam idem Lyranus nonnullorum fuisse ait, innuitur autem à Bernardo, & eam refellit, ut significet David se in utero sanctificatum. Quò referri possunt, qui de confirmatione in gratia explicant, ut Hugo & Ayguanus, qui *uterum* ait cum Gregorio s, esse prædestinationem, quæ est caussa confirmationis in bono, *protectionem* verò Dei *de ventre matris*, vult fieri per Sacramenta, quibus ab Ecclesia generamur in Christo. Nona, Hieronymi, de Christo processisse ex utero legis & ventre synagogæ; semper autem credidisse ex sperasse, nimirum ut cadere hæ in illum virtutes possunt, idest constantem, atque perseverantem in Patris voluntate fuisse. Confirmari potest simili loco psalmi 21. *u*. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris mea, in te projectus sum ex utero, de ventre matris mea DEUS meus es tu*. Id sibi vult Arnobius, confirmatum Christum ex utero virginali: & in Deo. Item Bruno Carthusianus conceptum sine peccato legeque concupiscentiæ, ac ab omni deinceps immunem peccato, & protectorem DEUM habuisse, quatenus homo erat in utero conceptus & ex ventre natus. Decima Eusebii de eodem CHRISTO, cui etiam

p Ioan. 3.5.

Juvenes à juvando dicti.

q Eth.6.12.

r Philip.2.12

Ecclesiæ initium à die summèdum quo Adam in justitia citat. est, cur negat Jansonius, & à qua die sumi velit.

Uteri triplicis distinctio unde orta Ecclesia.

l Ps. 36. 25.
m Ps. 128.1

n ps.102. 5.

o c.16.4.

p Ioan. 3.5.

Juvenes à juvando dicti.

q Eth.6.12.

r Philip.2.12

Ecclesiæ initium à die summèdum quo Adam in justitia citat. est, cur negat Jansonius, & à qua die sumi velit.

Uteri triplicis distinctio unde orta Ecclesia.

l Ps. 36. 25.
m Ps. 128.1

n ps.102. 5.

o c.16.4.

etiam soli conveniat, sic ab utero confirmatum esse, quoniam quum in eo gestabatur, mentem in eo immaculatam habebat, item protegi à Patre ab ipso ventre, quum aliorum forsan genitutis præsint Angeli. Adde conceptionem, formationem, nativitatem Christi factam opera Spiritus sancti, absque commixtionem seniuum, quod eodem illo psalmo docuimus, indicari, nec Angelorum eguisse custodia, quam tamen de aliis loquens Origenes *a* comprobat ex hoc loco, & citati psalmi 21. præterea ex 138. *b*. *Suscepisti me de utero matris mea*, & ex aliis.

Quid ad litteram proprius mihi videretur, principio dixi, nec differt à septima opinione Lyrani, & Eusebii, quam plurimi sequuntur recentiores, & est consentanea textui Hebræo, ac interpretationi Hieronymi, de quibus postea. Aliæ sunt probabiles aut de populo Hebræo, aut de Ecclesia, & quodlibet justo. Ea quæ de Christo est, non excedit probabilitatem, quia non adeo multorum Patrum suffragia habet, nec psalmus hicde illo exponi solet, aut ita etiam commodè, ut alii, potest. Quocirca Cajetanum approbo, docentem divina Davidem hic beneficia commerore collata sibi prius quam posset spem suam ponere in DEO, ut ostendat quòd etiam ex beneficiis naturalium donorum caussam habeat sperandi in Deo. Illud quoque rectè ab eodem dictum, & à nobis etiam indicatum fiduciam suam in Deo sibi innatam, velutique congenitam secum crevisse, quemadmodum in alio psalmo *c* quosdam vocaverat *alienatos à vulva*, & *erantes ab utero*, propter pronitatem majorem ad malum, ut idcirco subjiciat gratum se animum semper habuisse, ut Deum laudaret, caneretque, & in eo jugiter gloriatur. Placido Parmensi perpetuo Cajetani sectatori idem placuit. Bene illustrant confirmantque sententiam istam testimonia illa psalmi 21. *d*, & 138. *e*, quæ proferebantur ab Origene: præterea quæ de corporis humani formatione digitis ipsis quodammodo facta Dei, scribit Job *f*, & à matre Machabæorum *g* dicta memorantur. Ad de sanctificato intra matris ventrem David propterea minùs assentior, quia sic sanctificatos alios, postea mortaliter peccasse passim negatur: quod non potest de Davide negari. Nec displiceat, ut hinc jetiam tum eodem Origene & Rickelio collignamus Angelorum custodiam, & ab ipsa quoque conceptione cuique proprium assignat Rickelius, citans Sanctum Thomam, Isiosque: quod non est forsitan adeo verum, quia intra ventrem fœtus est aliquid matris; ideoq; sub custodia Angeli matris.

In te confirmatus sum ex utero.) Hieronymus, *à te sustentatus sum ex utero*: Alii, *super te*, vel *tibi innixus sum ab utero*, עליך נסמכתי מבטן *hbh'lecha nismachti mibbetten*. Ambiguum est an *ex utero confirmari* sit, quum adhuc est fœtus id utero, an quum primùm extrahitur ex utero. Utrumque concedi potest. Primum mavult Rickelius & Campensis, explicans, tuo præsidio sustentatus sum à tempore quo in utero concipiebar, quasi non tam gestaret, ac sustentaret mater, quàm Deus ipse confirmans, & consolidans materiæ seminalis fluxum, atque conceptum primum, & continuans perducenque formationem usque ad tempus partus. Exprimit *h* Job id per compressionem luti & casei coagulationem: & mater Machabæorum appellavit *formationem nativitatis hominis* *i*. Quod psalmo 138. legimus, *suscepisti me de utero matris mea*, vertit Hieronymus, *orsus es me in utero matris mea*, & Hebraicè habetur תסכני בבטן אמי *thesucconi bevten immi*. Refert idem Hieronymus ibi in Commentario transfluisse quintam editionem, *confisti me de ventre matris mea*. Alii reddunt, *texisti me*. Communior sententia est secunda, & favet magis præpositio *ex* מן *min*. Quare significat David se ex utero egredientem Dei veluti manibus exceptum, sustentatum, confirmatum ab aeris injuriis, & aliis periculis defensum, à quibus quodammodo tectus erat. Hoc pacto synonymum erit quod sequitur, *de venire matris mea tu es Protector meus*. Aliqui, *confirmatus sum*, reciprocè sumentes, explicant, à me, aut, ipse me confirmavi, & ipsem meam in te. Spei est confirmare in similitudinem anhoræ, ut Apostolus loquitur *l*, & *paratum cor sperare in Domino*. *Confirmatum* etiam *est*, ut in alio psalmo *m* dicitur, *neque commovendum donec de-*

a Traff. 5. in Matth.
b vers. 13.

c Ps. 57.4.

d vers. 10. 11
e vers. 13.
f c. 10. 8. 9. 10. 11.
g 2. Mach. 7. 22. 23.

De Angelorum citra nec custodia.

h c. 10. 9. 10.
i 12. Matt. 7. 23.
k vers. 13.

l Hebr. 6. 19.
m Ps. 111. 7. 8

spiciat inimicos suos. At quæ communior, melior expositio est.

De ventre matris mea tu es protector meus.) Exponit Apollinarius, *in ventre*, quasi legerit, ἐν κοιλίᾳ, non, ἐκ κοιλίας.

ἄκρος τοι κἀπ' ἀκμᾶς ἀδὲ φύλαξ ἐν γαστέρι μητρὸς:
Ipse mihi protectio fuisti clara in ventre matris.

Sed præpositio מן *min*, & *de*, potiùs innuunt exitum de ventre, sive de visceribus, quæ hic Hebr. vocantur מעים *mebhim*. Transferunt alii, *tu es extractor meus*, *secretor*, *avulsor*, *eductor*, seu *educens*, *avellens*, *secernens*, *extrahens*. Chaldaicè, *à ventre matris mea tu extraxisti me in verbo tuo*, Id valet Chaldæum vocabulum מבקי *mappeki*, unde notum illud Grammaticis punctum mappik, quasi *educens*, nempe tonum litteræ, cui infigitur. Est σύνταγμα propriè *qui tegit*, *operit*, *tuetur*, *defendit*. Non improbabile quod monet Agellius, legisse LXX. גנני *goneni* non autem גוי *gozi*. Litterarum certe similitudo non parva est. Significat גוז *goz*, *eductorem*, *excisorem*, &c. quasi Deus ipse exciderit umbilicum, quod apud Ezechielem *n* negatur factum, loquendo mysticè גנו *goneu*, *tegentem*, *claudentem*, &c. unde מגן *maghen*, *clypeus*. In psalmo 21. *o*. *Tu es qui extraxisti me de ventre*. Hebraicè est, גחי *gochi*, *eductor*, & ex istis verbis tumsit signum *p*.

In te cantatio mea semper. Alia duo Psalteria Latina, & Augustinus, atque Cassiodorus, *decantatio*. Hieronymus, *laus*. Alii, *de te laus*, nam præpositio לב valet quandoque *de*, *propter*, & similia. Græcè autem est in dativo ἐν σοὶ, indicans materiam, circa quam eumdem qui laudatur, quod alia præpositione in eodem casu dicunt, v. g. εἰς τὸν σωτῆρά σου, *in Soterem*, quum inscribunt, de quo sit oratio, carmen, aut quid ejusmodi. Nicephorus ponit ἐν σοὶ, pro ἐν σοὶ. Sensus est, de te laudem meam omnem consumo, in te laudando sum occupatus assiduè: novis a te semper beneficiis afficior, quæ me cogunt laudes tuas perpetuò celebrare; nullum edam carmen, quod non de laudibus tuis aliquid loquatur; profitebor quidquid sum, habeo, valeo abs te esse; nullo in alio gloriabor nisi in te: suppetit mihi semper materia, unde laudem te: numquam cessabo à laudibus, & quoad vivam, & quum illuc pervenero ubi laudaris ab habitatoribus domus tuæ *in sæcula sæculorum* *q* absque cessatione tibi *dicentibus gloriam* *r*, *semper* *s*, ut ait ille, *bonos*, *nomenque tuum*, *laudesq; manebunt*. Vox Hebræa cum affixo est תהלתי *thehillathi*, quam sicut Hieronymus vertit rectè laudem, ita Græcum ὕμνον possemus reddere *hymni decantationem*, quasi dicas, *hymnizationem*. Porrò non Hebræi tantùm, sed etiam Psalterium Romanum, & Cassiodorus istas quatuor dictiones illigant uni huic eidem versui, vocatque Cassiodorus versum unum, qui ex his & ex prioribus constat. Juxta quam distinctionem aptiùs cohæret sensus, videlicet ut pro commemoratis beneficiis, in quibus alia includi vult, profiteatur se perpetuum laudatorem Dei, atque decantatorem, ac præconem laudum ipsius: DEUM, quod alibi quoque dicitur *t*, *esse laudem suam* quemadmodum & *laus Israel* *u*, vocatur. Sic in psalmo 12. *x*. propter accepta beneficia potestatur: *Cantabo Domino*, *qui bona tribuit mihi*, & *psallam nomini Domini altissimi* & in 88. *y*. *Misericordias Domini in sæternum cantabo*, & in 102. *z*. *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus. Benedic anima mea Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus*. Et in hoc paullo post: *Replentur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam*. Hieronymus explicat de Christo, qui se dicat in passione à Deo protectum, nomen ejus postea celebratum *nomen tuum fratribus meis*. Transferendo hunc Hugo, & Ayguanus locum ad cantum Ecclesiasticum, observant quod dicitur *in te*, ut sit de Deo, propterq; gloriam Dei, non de Venere, nec Venereo videlicet vanoq; modo, nec ad ostentationem: *semper*, cum spe atq; desiderio decantandi hymnos cum militia cœlestis exercitus, & hic statis semper horis, tuncque sine interruptione, ac tam in adversis quàm in prosperis. Lege quæ de Ecclesiastico cantu dixi psalmo 32. Quod Bruno Carthu-

Συνταγής.

n c.16.4.

o vers. 10.

Verba à Sixto V. usu parfolita.

p Cassiod. in vers.

Sensus loci.

Eὐφημία pro εὐχή, ea.

q Ps. 84.5.
r Ps. 78.9.
s Varg. Lutg.

t Ps. 21. 20.
Ps. 117. 14.
Es. 12. 2.
u Ps. 21. 4.
x vers. ult.
y vers. 1.
z vers. 1. 7.

a vers. 23.

tiusanus *n* DEO *cantationem semper* esse interpretatur, quum quis omnem delectationem in ea habet, terrenis omnibus neglectis, est quidem consequens, ac verum de eo, qui ut debet, Deum cantat semper, laudatque, nec enim id faceret nisi delectaretur in Deo: tamen *cantatio* non hic accipitur prout concentus oblectat suavitate, sed ut est celebratio laudum DEI.

Vers. 7.] Tamquam prodigium factus sum multis, & tu adjutor fortis.

Sensus locl. QUum vacaret perpetuò laudibus divinis, etiam inter adversas res, & varias calamitates, dicit non detuisse multos, quibus esset spectaculo, prodigio, horrori, abominationi, piaculo, quippe obstupescerent adeò dirè vexatum, & cruciatum, vel à Deo, vel tua ipsius sponte ad pœnitentiam, non patienter modò, sed hilariter etiam, exultanter, cum decantatione laudum Dei, vitam ærumnosam transigere, immo fuisse B præterea non paucos, qui spectantes calamitatis gravitatem præ terrore illum vitarent, & fugerent. Nihilominus protestatur, & Deo cum gratiarum actione confitetur, se fortissimum illum adjutorem expertum, ut vel quæ viderentur inevitabilia mala superaret, vel quæ toleratu impossibilia, bono animo ferret. Intelligit etiam fortassis se *prodigium factum multis*, in bono sensu, nempe tamquam insigne exemplum tùm patientiæ, tùm fiduciæ, ut quum animadverterent eum tot ac tam gravia passum constanter Dei opem expectavisse illamq; tandem adeò liberaliter & gloriosè adeptum esse, in suis quoq; malis discerent patientiam, & spem. Basilius, vel Theodoretus, explicant per auxilium divinum immutationem factam tantam ut multis, quæ illi accidissent, signi ac prodigii cujusdam loco reputarentur. R. Elaias Tranensis innuit eumdem sensum, ut propter prodigia, quæ ipsi fecisset Deus, Deum multi laudarent. Refert idem ex anonymo nescio quo Generbardus, & contentit Trevetus. Sensus primus præferendus videtur, cui R. Kimhi faver, dicens significare prophetam se insigne factum exemplar judiciorum divinorum, & vindictæ, quòd puniat Deus iniquitates, nempe quas commisisset contra Uriam.

Prodigium Christus fuit, ut ait Eusebius, in conceptione, & morte: adde vitam, miracula, doctrinam, resurrectionem, ascensionem, factus etiam est *in signum cui contradiceretur a*, à Judæis, Paganis, Hæreticis, & malis Christianis: audivit, audit; contumelias multorum in circuitu, sed Dominus cum eo tamquam *bellator fortis b*. Edidit in eo Pater portentorum exemplum severitatis, tam atrocitèr sæviendo in ipsum luere volentem pro peccatis nostris, & ipse Christus prodigiosæ patientiæ dedit exemplum, ac portendit quanta reprobi passuri sint in inferno. *Ecce ego*, inquit, *& pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, & in portentum Israel, à Domino exercituum, qui habitat in monte Sion c*. Appellat eosdem Angelus loquens cum JESU sacerdote nostri JESU typo, *viros portendentes d* אנשי מופת *anshe mopheth*. Paraphrastes, *ait, quibus fiant miracula*: alii, *spectatores prodigiorum divinorum*, rebusque divinis stupentes: quidam, *amantes signa*: aliqui *futura præsignificantes*. Conveniunt hæc omnia Sanctis. Explanat hunc quoque locum Hieronymus de Christo; quem vocaverunt *Samaritanum*, & *dæmoniacum e*, sed Pater *filium dilectum in quo sibi complacuisset f*. Augustinus, & plures Latinorum declarant de fideli, quem irridear infidelis, credentem quæ non videt, contemnentem præsentia, timentem etiam prospera, non ab ibi securum nisi in promissis Dei, denique tenentem viam, & vitam *arctam*, & *angustam g*. Illi *insensati vitam* justorum putant *insaniam h*, steriles ut Michol, tamquam viles scurras, qui laudibus vacent Dei in sancta humilitate, ebrios ac musto plenos, qui spiritu divino pleni loquantur *magnalia Dei k*. In hujus loci postremi commentario egimus quæ ad præientem pertinere possunt: lege quem tunc citavi Bernardum *l*. Erat Ezechiel populo *in portentum m*, nec non Elaias *n*. Lyrani & Cajetani expositio de David nec non arridet, tamquam miraculum fuisse, quum adhuc adolescens interficeret urium, & leonem, Goliam obtruncaret, iæpe vinceret Philisthæos, toties mirabiliter evadens Saulem, obtineret regnum, adeò multas referret de Syris, Idumæis & aliis nationibus victorias. Non essent hæc adeò ad rem, si psalmi argumentum, ut ipsemet Lyranus, & Cajetanus voluit, est persecutio filii Absolonis. Nec dissentit multùm hæc expositio ab ea, quam retuli ex R. Elaia.

Tamquam prodigium factus sum.) Hieronymus, *portentum*, Cajetanus, *miraculum*: sunt aliis singulis מופת *mopheth*, & τέρας. Eadem vox Græca est in Psalmo 45. *e*, cum Latina *prodigiorum*, sed Hebræa diversa. Consule locum, & quæ in Actus Apostolorum dixi *p* de his nominibus, quæ quum Latinè synonyma iæpe sint, frustra centeo scrutari hoc loco qua ratione Christus *prodigium, portentum, miraculum* fuerit, nec non discipuli ejusdem, quod quotidam *q* facere scio, verè ac piè. Homo à quo abhorreant alii, sic appellatur, eo modo, quo Tullius *r* Clodium nominat *fatale portentum prodigiumque*.

Multis.) Euthymius *multos* in Scriptura usurpari docet pro impudentibus, & viliore multitudine, vilissimisque quibusliber. Idipsum Aygunus monet, & nos jam alibi notavimus.

Et tu adjutor fortis.) Hieron., *& tu spes mea fortissima* מחסי עז *machasi hoz*; supplent aliqui, *attamen*, quàvis videlicet habeatur pro prodigio à multis, & horreant aspectum meum, tantùm abest, ut juvare velint. Hugo, nihil curo, quia *tu adjutor fortis, & qui deridetur ab amico, sicut ego, invocabit DEUM, & exaudiet eum*: Trevetus, quia tamquam prodigiosè, & supra modum beneficiis ajte affectum me multi suspiciunt, cognosco, & cognoscere illi possunt, quòd sit adjutor, seu spes mea prævalida. Tale ac tanto opus adjutorio, merito se confirmarum priùs dixit, & summa potentem securitate, gaudioque bonæ conscientiæ cantare semper, ac Deum in omnibus laudare. Itaque primus ex modò allatis melior sensus.

Vers. 8.) Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

QUi se animi proposito promtaque voluntate dixerat priùs cantare laudes DEI velle, quem fortem experiretur adjutorem adversus persecutores, atque irritores, ut idipsum præstare plenè ac perfectè possit, poscit ab eodemmet DEO, ut os ipse illi aperiat, & repleat suggerens, ac veluti in os ingerens quid potissimum, & quàm commodissimè & continuò ter, assiduèque proferat de gloria, atque magnitudine bonitatis, & beneficentiæ divinæ. Hoc simul est precari DEUM, ut sua in illo munera, & benefaciendi voluntatem tueatur, pergatque semper magis de ipso bene meteri, & novam suppeditare laudum suarum materiam, & celebrandæ gloriæ, quæ ex benefactis maximè splendescit, ita ut ori pleno numquam desit quod loquatur, canatque de laudibus DEI. Similis hæc mihi videtur sententia cum illa psalmi 50. *t. Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam*. Inde huc transferri, quæ dicta tunc sunt, possunt.

Repleatur os meum laude.) Addunt, *tua*, juxta Hebræum תהלתך *thehillathecha*. Hieronymus *u*, Cassiodorus, alia duo Psalteria Latina. Potuit verti ex Græco δόξαν σου, *laudatione*, & loco illius ex Hebræo tam hic poni δόξης, quàm versu sextò, ubi legebatur & Latinè *cantatio*, quia ibi est idem nomen Hebræum. In psalmo 80. *x*, quod habetur *dilata* (vel, ex Hieronymo, *aperi*) *os tuum, & implebo illud*, periude est, interprete Origene, ac si optione data diceret Deus, ὦν δύνασαι αἰτῆσαι, αἴτησαι, καὶ πλήσω παρὸν ὑπάρξω, *si quid potes petere* (seu audes) *pete*, vel (laude petere) *plura præbebo, quam petes*. Quòd carnaliter Paraphrastes interpretatus ibi de bonis, quæ per os intrant, idest de cibis, ad quos populus ille inhiabat, & cui promittebatur, si legem observaret, fere ut *bona terræ comederet y*. Igitur dicere vel imperantis modo, vel optantis (Græcè in imperativo, πλατύνθητι, pro πλατυνθείτω, ut Euthymius & Nicephorus admonent. He-

Hebr. autem futurum יכלא *ijmmale* pro utrovis est) *repleatur os meum laude*, potest indicare jam apertum & hians os esse in morem fameicentis, qui ea oris apertione vacuitatem stomachi demonstrat, seque avidissimè concupiscere, vel divina beneficia, quæ sunt species laudum DEI, vel ipsamet laudes, ac laudationes DEI, quibus pascatur tamquam suavissimo & saluberrimo cibo. *Cantare* etiam *pleno ore*, est libere id facere, sine metu, tota contentione, magna voluptate, de qua formula egimus alias. Dicitur *rejoici gaudio os, & lingua exultatione a*: item, *os risu, & labia jubilo a*, non solùm quando externo risus & oris gestu, & renidendo, quasique cachinnando declaramus lætitiam, ac hilaritatem mentis, verum etiam quum festiva & grata significamus oratione nos accepisse eximium aliquod beneficium. Non potest plenum aliena os materia DEUM loqui, & si fœcentia sint præcordia, ex eorum abundantia talem proferent orationem. *Os totum spirans præcordia Phochmi d* expirabit & os eumdem, idest, Deum. Aygunus *repletionem* istam putat indicare statum beatitudinis, quemadmodum & totam diem ubi in sæcula sæculorum perfectèque laudatur DEUS, & per universos vitos cœlestis Jerusalem decantatur *hapelsiach e*. Coactus est, quod quidam dicunt, replendum os priùs laude ut canteat gloriam DEI, & magnificentiam, idest, laude dignum esse debere, & commendabilem coram DEO, ut rectè laudare illum possit.

Ut cantem gloriam tuam.) Hebraicè desunt ista, nec videntur, si vera asserit Catena, quam citat Agellius, ab ullo interprete, nec à LXX. quidem Græcè posita. Meminit tamen Euthymius, nec aliter consistit syntaxis sententiæ, quæ in his & sequentibus sic habet, ὅπως ὑμνῶ σὺ δόξαν σου, ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειαν σου, ex Hebræo ita transtulit Hieronymus versum totum, *implebitur os meum laude tua, tota die magnitudine tua*; in aliis Latinis Psalteriis duobus, & apud Cassiodorum extat, *ut possim cantare*; in textu Augustini, *ut hymnum dicam*: in vetere Psalterio, *ut hymni dicam* composito verbo, ni fi mendum sit, pro, *hymno dicam*, quo respondet Græco ὑμνῶν, nec simplici verbo raddit potuit, nisi fictu *hymnizandi*, sicut versu sexto dicebam de nomine ὕμνος, quam interpres *cantationem* vertit, ficto nomine *hymnizationem* vocari posse. Perstringit Bonaventura, quasalia pluribus prolecuti sumus utilitates cantus Ecclesiastici, aut laudis, orationisque vocalis, ut excitetur pigritia nostra, ut proximus audiendo corrigatur, ut meritum nostrum augmentetur, ut laus mente & corpore exprimatur, ne sit duplex cor. Hugo, gloriam cantandam, à magnitudine, de qua in sequenti membro, ita distinguit, ut ad litteram gloria cantetur, quando dicimus, *Gloria Patri*, &c. magnitudo, quum *magnificat anima mea*, &c. *gloriam cantare* censeamus laudando recreationis mundi opus, quod est redemtio, *magnitudinem*, opus creationis, sive creandi potentiam: *gloriam* misericordiæ, *magnitudinem* justitiæ. At magnitudo Græcè est μεγαλοπρέπεια; quæ in Psalteriis aliis Latinis duobus & apud Augustinum, atque Cassiodorum dicitur *magnificentia*, Hebraicè תפארת *thiphereth*, quam interpretantur alii *gloriam*, *pulchritudinem*, *majestatem*. Apollinarius μεγαλοπρεπὴς ὄγκος, *magnificum decus*, aut *magnificam gloriam*. Paraphrastes שבחו *sciubho*, quæ vox quoque *gloriam* significat.

Tota die magnitudinem tuam.) Proximè admonebam quomodo *magnitudinem* alii accipiant, & voces Hebr. Græcamque interpretatur. Quam legit Cassiodorus *magnificentiam*, refert ad magna, quæ sibi DEUM præstitisse dixit David, ut aures inclinaret, protegeret, eriperet, confirmaret, de ventre matris protegere decerneret. Symmachus pro *tota die* reddidit, *singulis diebus*, vel *perpetua* pro ὅλῃ ἡμέρᾳ, videlicet καθημερινῶς, quod idem valet ac διὰ παντὸς, ut notant Basilius seu Theodoretus, & Euthymius, ac Nicephorus. Hæ voces כל *chol*, ὅλη τοῦ, usurpantur satis iæpe pro omni, & hæc non ratiò pro tota re seu integra. Occurrerunt præcedentibus psalmis exempla non pauca. Simile nostro est illud *f*: *& lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam*, ὅλην τὴν ἡμέραν. כל היום *chol haiimom*. Integritas unius diei favet magis expositioni de æternitate, cujus antea meminimus. Cassiodorus observat *diem* sine nocte nominari, quum tamen apud viros religiosos, eo tempore Vespertini (dicebatur hoc officium lucernarum) ut ait Cassiodorus, nocturni Matutini peragantur, quoniam per synecdochen *dies* noctem quoque comprehendit. Augustinus *tota die* designari vult prospera, quibus Deus consolatur adversa, quibus nos corrigit: antequam essemus, quia nos fecit; quum essemus, quia salutem dedit: quum peccassemus, quia ignovit: quum conversi essemus, quia adjuvit: quum perseverassemus, quia coronavit.

Vers. 9.) Ne projicias me in tempore senectutis, quum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

SIc laudare vule, ut laudans simul invocet *g*, & inter laudes lætas non sit immemor periculorum, ac necessarii vel novi, vel continuandi auxilii divini: Quare quum priùs à juventute perasse se dixisser in Deum, ab eodem confirmatum ex utero, de ventre matris habuisse protectorem, nunc supplex orat, quum ad inclinatam pervenisset ætatem, ne se hactenus à puero custoditum, & per tot juventutis discrimina cum incolumitate ad id ætatis perductum, abjiciat à cura & protectione sua, & quando illum destituere vires incepterint, sua ipsa ope non destituat, & velut inutilem servum, domo ejiciat jam senem, sed eodem quasi manum baculo sustentet, quibus manibus egredientem ex utero planè imbecillum excepit, ne caderet.

De tempore captivitatis Hebræorum apud Babylonios explicant Basilius, vel Theodoretus & Euthymius, ex Latinis Trevetus. De statu peccati, præfertim quum est multiplicatum, iuoque onere vires animi gravat ac deprimit, Eusebius, Didymus, & adhuc Euthymius, atque Nicephorus, & Rufinus: de Christo qui prodigium factus in cruce, ibi infirmatus est, ac irritus, quod totum ex vetustate assumsit Augustinus. De quolibet qui quum fessam, quasi senio vetustatis antiquæ, ac naturalis facultatis virtutem agnoscit, lequeex se deficere, & mollescere sub onere tribulationis, tunc rectè implorat divinum auxilium, quumque sic infirmatur potens fit, Glossa interlinearis, quæ est Cassiodori, & eamdem multi sequuntur. De vergente cujusque præsenti ad finem suum ætate grandiore, Hieronymus: De fine vitæ, quoris tempore adveniat, Hugo: de senescente Ecclesia, alii, ut Lindanus, quum scilicet *refrigescet charitas multorum h*.

Duo priqui sensus maximè litteralies videntur, & de David ipio explicant Lyranus, Cajetanus, Vatablus, Hebræi, qui colligunt hinc à sene Davide compositum psalmum ifium. Quod argumentum non est necessarium si dicas orare non pro præsente, sed pro futura senectute, si contigerit eam attingere. Secundus sensus sit ut litteralis admittitur, tamen constat figurata oratione, qua *senellus* accipiatur pro tempore, quo Hebræi utentes regibus, ab exteris, præsertim Babyloniis, in captivitatem sunt abducti. Si senectutis ætatem ipsam secundùm se ipectemus, de qua etiam versu 18. David loquens sub nomine *senectæ, & senii*, orat eo tempore non derelinqui, sicut hoc loco *non projici*, quum virtus ac vires deficiant: huius ætatis incommoda multa esse ambigi non potest: quamvis aliis bonis ad animum præcipuè pertinentibus compensari, ac etiam præstare, Gabriel Palæotus conetur in opere de bono senectutis probare. De incommodis repete, si vis dicta capite ultimo Ecclesiastæ, & Senecæ lege præfationem ad controversia 1, & epistolam 11, 39. 61. Denique tritum illud.

k Multa senem circumveniunt incommoda, &c.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt.

Item:

l Heu quam multas habet senectus ægritudines, &c.
Ætas animi longa plurimas affert calamitates.
ὦ πόσα πολλὰ τὴν γῆρας ἀνθρώποις ἔχει.
Quam difficilis res senectus hominibus extitit.

Ad hæc:

φιλοκακία τὴν γῆρας ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις βάθος.
Molesta senectus, est hominibus omnis.

Tandem:

a Juv. Sat. 10.

b Senectus est plena malorum. Senectutis incommoda.

c c. 2. de Cons. & Apol. c. ult.

d Inter in l. 2. in Amos.

e Senectutem miseriarum esse veteranam.

f In mortuum g de Senect.

h c. 2. Vitiosam senectutem an habet anima.

i Prov. in l. 2. in Amos.

k P. 6. 2. Senectæ laborare quando dicatur anima.

l Serm. 22. in Cant.

m In die virtutis nostræ securi simus; Bernardi monitum.

m Isa. 1. 17.

n Ps. 101. 28

o 1. Ioa. 4. 27. p c. 16. 5. & seq.

q Ps. 120. 6. In persona Christi ut negetur ultimus verum hunc legi posse.

r Matt. 27. 46.

Citra ætatis Christi error vitandus.

s Haer. D. 8. c. 2.

t 1. p. c. 39. & 40.

u Lib. 20. 8. 157

Nepotum meorum.) Metaphoram Genebrardus à pueris projecticiis ductam vult. Non congruit isti ætati figurata hæc locutio, tametsi bis pueri vocentur senes, dicanturque *rejuvenescere*. Alii, ut Hugo, velut inutile pondus indicari notant, juxta illud x. *Vere ejiciemini projicium quippe vox dicit Dominus:* nonnulli ut propudiatam ponam libello repudii dato, ut servum inutilem ejiciendum domo, ut infensum ac invisum, indignum conspectu heri, vel amici, vel patris.

x Ier. 23. 33.

Melior illusio (etsi quum David viveret, in usu id fuisse, incertum) ad barbariem Derbicum in Persis, longius ætate progressos viros more hostiarum immolandi adaras, & mulieres senescentes profocandi y, præterea Hyperboreorum longævos post epulas redimitos sertis ex rupe abrupta in mare præcipitandi z, Similia de Tybarenis produntur a. Indi b & Muffagetæ c senio confectos cædebant in frustra & carnibus vescebantur: nec parentibus Derbices d cum Hibernis e parcebant. Sardi fustibus cedebant, & una cum illis interemtorum sepeliebant f. Insulæ Coincoliæ ad Heliopontum supra 60. annos natos aconito vitam finire cogebant, ne virorum annorum abiumerent, & aliorum partes at locum occuparent ignavi, desidetque g. Calpii parentes septuage narios domi claudebant, aut in inculta deferetque loca exponebant; fame, siti, inopia conficiendos h. Colligit de his Tiraquellus testimonia ab Alexandrum ab Alex. i. Adjice quòd illius parœmia, *sexagenarios de ponte dejicere*, idest, natu majores quasi deliros, & ad omne vitæ munus inutiles in otium rejicere k; atque ab omni functione negotiorum relegare, origo inde fertur, quòd olim ea prædiris ætate non erat jus ferendorum suffragiorum, vel munia publica obire, quia de ponte ferri suffragia cœperant. Tametsi alia ratio redditur, quod post Urbem à Gallis liberatam, ob cibatus inopiam, cæptum est de ponte sexagenarios in Tyberim dejicere. Adi auctorem adagiorum, præterque illos quos citat de fenibus ista sexagenarius depontanis, Festum, Varronem, Nontum, Ovidium, Macrobium, lege Alexandrum ab Alexandro l.

y Strab. l. 11. Elian. 13. de var. hist. c. 4. Athen. l. 13. c. 5. ubi de Scythis. Plin. l. 4. c. 12. Solin. c. 26 Contra lenes ante ipsas ætate progressos diversarum gentiu varia & crudelia mortis genera.

a Euseb. l. 1. de præpar. c. 5 Hesiodus, in Teatis & Mesopamus Strabo l. 15. Mela l. 1. c. 8 Solin. c. 60. c Herodot. l. 1. Strabo l. 11. Tertull. l. 1. cont. Marc. c. 1. qui ex de Pontificis Hieron. 2. cont. Jovin. Chry. Hom. 10. in Matt. Eu. l. 12. de præpar. v. 3. Sexagenarios de ponte dejicere, parœmia.

d Festus. Hier. c. Iov. Strab. cit. e Strabo l. 4. Elian. 4. var. hist. c. 3 Strabo l. 15 Elian. var. hist. c. 1. de pulcrit.

h Sr. 38. 10. Tulch. ad Hor. l. epist. 2. 2. Ad Augustum.

i Plaut. in Trinum.

k Epist. ad l. 2. c. Cum.

Ne projicias me.) Præponitur nomen, *Deus*, in aliis duebus Latinis Psalteriis.

Verf. 10.) Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.

Verf. 11.) Dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite eum: quia non est qui eripiat.

Sensus loci.

URget præsto esse auxilium, nec projici, aut derelinqui tanta plessum necessitate, ac sine viribus, quoniam coacti inter se inimici, atque contra ipsum conspirantes, diligenterque observantes omnes eum perdendi occasionem, deprehendisse te dictitant illum à Deo penitus derelictum, cujus favorem semper jactare tolebat, & hactenus te de hostibus superiorem evasisse gloriabatur, actum esse de illo, ac proculdubio in manus eorum perventurum, quia nec opitulatur Deus, nec alius quilquam est, qui eum liberare possit, aux suppetias ferre audeat, tantæque ipiorum potentiæ reluctari. In tempus, quo Davidem persequebatur Absalon, ista convenire possunt, quando dixit Achitophel ad Absalon a. *Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgens persequar David hac nocte, & irruam super eum* (quippe qui lassus est, & solutis manibus) *percutiam eum, quumque fugerit omni populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatum, & reducam universum populum quemodo unus homo reverti solet: unum enim virum tu quæris, & omnis populus erit in pace:* Sed & iidem persecutores Davidis, tùm ingravescentis ætatis occasione, ac valetudinis imbecillioris, utebantur, tùm adulterii homicidiique, & invasi, Saulis, ut dicebant, regni, pro quibus destitutum, ac magis adhuc à Deo destituendum confidebant, tùm quod res jam illi aliàs haud ita prosperè recidisse animadvertebant. Semel quidem fugienti exprobrabat Davidi maledicendo, & mittendo lapides contra illum; & universos servos ejus. *Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. Reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum pro eo, & davit Dominus regnum in manu Absalon filii tui, & ecce premunt te mala, quoniam vir sanguinum es* b.

a 2. Reg. 17. 1. 2. 3.

b c. 16. 5. 6. 7. 8.

Græci de populo interpretantur in captivitatem abacto, & quia Deum prior dereliquisset per idololatriâ, derelicto ab eodem Deo, nec evadere valente, quamvis fugere conaretur, quia hostes illius cohortantes sese, & conspirantes, obsidebant vias omnes, nec elabi quemquam sinebant. Per tropologiam, aut similitudinem extenditur ad omnes patientes perlecutionem sententia, sive ab hominibus, sive à mundo, à diabolo, à carne. Existimantur etiam ac dicuntur à *Deo derelinqui*, qui calamitates patiuntur, ut Cassiodorus notat; & probatur exemplo uxoris, amicorumque Job c, iuxta quoque Tobiæ d. Allegoriam de Christo attingit Augustinus, Rufinus, & Hieronymus, qui & se derelictum veluti conquerebatur in Cruce e, & in eadem eidem exprobrabant. *sine, venia: Elias, & liberet eum, alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*, &c. & crebro in illum consilia inierant tùm ante, tùm ipso tempore passionis. Incipit præcedentibus psalmis non semel mentio de acerbissimo isto genere insultandi afflictis, quod qui sectantur, merito Antiochus g Abbas temere insolescentes vocat, flagitiosos, nefarios, nec mentis satis sinceræ, & illorum conlortes, qui cruci Dominum fixerunt, & ei à cruce pendenti convitiabantur, ut diximus. Multa idem auctor de eodem argumento apte differit; ac demum optandum, ut mundo isti simus deridiculi, fuique nos ille sannis insultet, ac exemplum confectemur benigni hominum amatoris Domini. Illustrat mirificè nostrum similis in Jeremia h locus. *Audivi enim contumelias multorum, & terrorem, in circuitu, persequimini, & persequamur eum: ab omnibus viri, quorum pacifici mei, & custodientes latus meum: si quo modo decipiatur, & prævaleamus adversus eum, & consequamur ultionem ex eo.*

Tropologia

Affliti. insulsate acerbissimis est.

f ad Pandell. c. 10. 38

g c. 30. 10.

h c. 20. 10.

Dixerunt inimici mei mihi.) Chaldaicè, *dixerunt adversum me inimici mei malum*, sic exprimitur in Ps. 40. i. *Inimici dixerunt mala mihi.* Significatur autem per, *mihi*, idem quod, *de me*: vel, *contra me*: vel *propter me*: & Græcè, ut notat Euthymius, ἐμοὶ ponitur pro ἐπ' ἐμοὶ, κατ' ἐμοὶ, δι' ἐμὲ, & rationem reddunt, ὅτιοι δὲ φησὶ δηλονότι, *dicebant autem mutuo inter se.*

i Verse. 6.

Eamdem formulam aliàs declaravimus illo exemplo k, *die mihi quod frater tuus sim*, idest, *die de me*. Hugo, quia non explicitè hic est, quid inimici dixerint, ait innui omne malum, quod possent dicere. Atqui paullo post dixisse dicuntur: *Deus dereliquit eum*, &c.

A

Qui custodiebant animam meam.) Hieronymus, *observabant*. Euthymius, & Nicephorus φυλάσσοντες explicant, qui vocantur aliter ἐνεδρευτὰς, ἐνεδρευόμενοι, *qui observant & insidiantur*. Non male possent, iidem φυλάσσοντες animæ, nimi pro iis qui appellantur etiam σωματοφύλακες *custodes corporis*, ut non soli aperti inimici, sed qui erant intimi ac domestici, consilia exactasse intelligantur, atque persecutionem commovisse. Raro certè admodum de insidiis usurpantur שמר *sciamar* & φυλάττειν, & *custodire*. Testis tamen Hesychius φυλάττειν, *quandoque esse ἐπιτηρεῖν, observare*, & captare occasionem, quod etiam dicitur παρατηρεῖν, ut Budæus l notat, & suppetunt exempla nonnulla m. Quandoque Q. Cicero conjunxit *custodire*, & *observare* n, & M. Cicero *speculari*, & *custodire* o. Eac, ait ille, *ut se abs te custodiri, atque observari sciant*: ille autem, *Oculi & aures omnium te speculantur*, inquit, & *custodiunt*. In Psalm. 36. p *Considerat peccator justum, & quærit mortificare eum*: & q, *Observabit peccator justum, & stridebit super eum dentibus suis*. Pro Latino primo verbo sunt alia Hebræa & Græca, quæ non sunt hic, in postremo loco זמם *zamem*, & παρατηρήσεται, in primo צופה *tsophéh*, & παρατηρεῖ. Apud Jeremiam r, *custodientes latus* dicuntur Hebraicè שוטרי צלע *sciomeres tsélahh*, ied Græcè alio modo dicti loci sententia redditur, παρέσται οἱ ἐπίσκοποι μοῦ, &c. *custodiet*, idest, *observate opinionem ejus*, &c. Chaldaicè *qui insidiantur, ut malefaciant mihi*, &c. De custodientibus autem latus ambigi potest, an significent amicos, insidiantes tamen Jeremiæ, an insidiatores qui, etiam non essent amici. Placet hoc loco per *custodientes animam* intelligere observantes, ac insidiantes: concilium faciebant in unum facilius qui alieniores erant à Davide; sicut animo, ita & loco. Apollinarius ita enarravit.

φυλάσσοντες ἐνεδρεύοντες μοῦ ψυχήν.
Anima nostra custodes explorantes cœuntes.

C

Quare non satis commoda Hugonis interpretatio, ut *custodientes* David *animam* intelligantur qui custodire illam debebant, etsi id non facerent, sed oppositum, nempe perdere studerent: nec latis propterea commodè ad Episcopos ac Sacerdotes malos hoc transfert.

Consilium fecerunt in unum.) Sicut maligna in Christum consilia Judæi inierunt, posteaque, in discipulos ejus ut Evangelii & Actuum prodit historia, & de poteris Ecclesiastica, tùm Judæis, tùm Gentilibus, tùm hæreticis, tùm improbis Christianis; ita qui his interest ac præest diabolus consiliis, numquam ab eorum cessat machinatione, admiscens etiam quæ lugge runtur à carne. Vide apud Gregorium s talium pravorum exempla consiliorum.

Dicentes: Deus dereliquit eum.) Hoc est, quod inimicos dixisse voluit prius intelligi: iidem namque inimici, & qui custodiebant, idest, observabant animam Davidis. Secundum allegoriam Christus, quo pacto relictus debeat censeri, aliàs ostensum est Psalmo 21. Bernardus t id in persona dictum eorum vult à Christo, qui ob tribulationum gravitatem videri possent derelinqui: vel conquerendo futuros aliquando, qui delererent unitatem corporis, quod est Ecclesia. *Non dereliquit Deus sanctos suos, sed in æternum conservantur* u: nobiscum, & cum Ecclesia sua est, *usque ad consummationem sæculi* x. Non est, ut Luciferum refert Hieronymus y dixisse, ex casta Virgine Christi, scortum diaboli facta, quod non putet Hæreticos nostri temporis blasphemare. Narrat Hugo in morte B. Marthæ, candelis extinctis, dixisse dæmones: Deus dereliquit eam denuo autem divinitus eas accensas. Item lego apud Vincentium Bellovacensem y, qui refert id accidisse media nocte ante trãsitus ejus horam, vique turbinis à dæmonibus im missi septem cereos non modicos extinctos, & lampades tres Martham autem, quum dæmones aspiceret scripta prætendentes, quibus quæ illa gessisset peccata, continerentur, fusa prece ad Deum, inter alia dixisse, cuncta hæcce à vociferantibus audisse prolata, *Deus dereliquit eam, persequimini,*

k Gen. 37. 1.

l Comment. 2. Græca. Custodire & observare item spiare & captare consilia. m in Ebraeum do persis. Cons. o l. 1. in Cat. p vers. 32. q vers. 12. r c. 20. 10.

s Mor. c. 27. vol 20. & seq.

t Tract. de passio.

u Ps. 36. 28. x Matt. ult. y contra Alu. sit. Quæ narrétur ab Hugone in morte B. Marthæ. z Spec. hist. lib. 8. c. 103.

comprehendite eam, quia non est qui liberet eam: Eli ne elongeris à me, Eli in adjutorium meum intende. Petrus de Natalibus a, & Mombritius b, & Jacobus de Voragine c idem produnt. Per me licet credat qui vult. Equidem neque contradico, neque consentio, sed rem in medio relinquo, omnino, verum axioma, derelinqui à nobis Deum, priusquam derelinquat nos, ut jure dici derelictus possit, ac debeat d. *Quare derelinquisti Dominum ut derelinqueret vos?* Verè etiam Achior e affirmavit, *nonquàm qui insultarent populo Israël, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui.*

a de Sanct. b in vitas Sanct. c Quod. d Deut. 31. 16. 20. e Judith. 5. 17. f Vitab. ar. de passionib. g Sper. super. 1. 2. c. 105. h vers. 1. i Jos. 10. 17. Joan. 10. 28. 29.

Non est qui eripiat.) Addunt alia Psalteria, *enim*: nec non Cassiodorus, Augustinus, Bernardus f, Vincentius Bellovacensis g; sed ultimi duo legunt, *liberet*. Augustinus *erunt*, quo modo etiam Hieronymus. Tale illud psalmi septimi h, *dum non est, qui redimat, neque qui salvum faciat. De manu Dei nemo alium eruere*, aut *rapere potest*, sed nec de manu inferi, & damnationis æternæ.

Vers. 12.) Deus ne elongeris à me: Deus meus in auxilium meum respice.

Vers. 13.) Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confusione, & pudore qui quærunt mala mihi.

Sensus loci.

PRocax adversariorum oratio, & animus ad nocendum obstinatus, quædam etiam in Deum blasphemiæ, quod de se sperantes deserat, aut etiam eripere quamvis velit, non valeat, extimulant supplicem vehementius, ut citum imploret auxilium, & intentam in res suas curam Dei: atque ut hic vindicans propriam simul injuriam, pudefaciat perfidos negatores providentiæ, & irritos redat conatus obloquentium, & mala quæque in vulgus de ipso spargentium, ac machinantium. Rogat non abesse longius, sed veluti fixe intuerei, præcientique tueri adversus persequentes & comprehendere gestientes, id & judicem æquum decere, quod primum denotare nomen Dei potest, & proprio jure Dominum suum, quod innuit repetitum nomen cum pronomine *Deus meus*: Exaudirum Davidem notat Cajetanus, cum prævalente consilio Chusi, periit Ahitophel, & Absolon, cæterique persecutores frustrati sua ipse, valde confusi sunt. Non egent verius hi explanatione majori, quum parum distent à nonnullis proximè præcedentis psalmi, & aliorum priorum.

Deus ne elongeris à me: Deus meus, in auxilium meum respice. In Psalmo 21. i unus versus est huic persimilis; *Tu autem Domine ne elongaveris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice.* Repete, quæ ibi dixi. Post nomen *Deus*, primo loco additur in Regiis, & Complutensibus libris, Græcè ac Latinè, & in Psalterio Latino, Gallicano, & apud Augustinum & Cassiodorum, pronomen, *meus* legitur; Augustinus, *Domine Deus meus.* Idem Patres atque Psalterium Gallicanum, & Romanum, *ne elongeis à me.* Cassiodorus loco nominis, *auxilium*, habet, *adjutorium.* Scribit Hieronymus l pronomen primo illo loco esse superfluum. Pro verbo, *respice*, hoc loco Græcè προσχες idem Hieronymus legit, *festina*, quasi esset חושה *chusiah*, sicut in prioris psalmi sententia, *Domine ad adjuvandum me festina.* Et ita quoque Paraphrastes vertit ורוץ *veretz.* Extat nunc חישה *chisiah*, licet cum nota, quam vocant kceri chethiph, ut scilicet aliter legatur, quam scribitur, & legendum sit חושה *chusiah.* Permutantur hæ litteræ (ו) & (י) facile, & absque detrimento significationis. Posset etiam חישה *chisiah* esse adverbium significans *cito* sive *festinanter.* Quemadmodum elongari centeatur Deus, docui aliàs. Eutheymius, ac Nicephorus dicunt propter peccatorum nostrorum δυσωδίαν gravem, & molestum odorem.

Et deficiant.) Suppleta est conjunctio etiam à Hieronymo; qui vertit, *& consumantur*, alii, *pereant, absumantur* יכלו *jichlu*, quod exponi quoque in futuro potest, sicut & præcedens verbum, per modum prædictionis, non desiderii, vel imperii: sed frequenter mutuò hi modi ac tempora usus habent. Aquila, ἀναλωθήτωσαν; *consumantur.*

Detrahentes animæ meæ.) Hieronymus, *adversarii.* Alii *adversantes*; vel *insistentes.* Participium שטנו *sotenu* id valet, unde tritum nomen *Satan*, Græcum etiam οἱ ἐν διαβόλοις, ex cujus minus compositio verbo διαβάλλω altera vox *diabolì.* Symmachus reddit οἱ ἀντικείμενοι, *adversarii, opposiri, resistentes.* Duobus modis intelligi possunt officio quasi satanæ usi hi, quos antea *custodes*, idest, observatores, animæ suæ nominaverat, vel criminando, & ficta crimina objiciendo, sive accusando; quo pacto accusator fratrum diabolus velut per etymologiam dictus est, *m*: vel obsistendo, impediendo, interrumpendo aliorum conatus, qua ratione de Angelo, qui viam Balaam impediebat, scribitur, quod ἀνέστη εἰς διαβόλου ἀντιν, Hebraicè לשטן *lesatan*, quasi dicas *in satan*, quod minus rectè, qui ex Græco transtulit, Latinè in Biblius Complutensibus ac Regiis, expressit, *ut calumniaretur eum*: ita verò ut debuit is, qui ex Chaldæo, ubi est idem verbum Hebræum לשטן *lisatan*, ut *adversaretur*: & ita nonnumquam retento vocabulo Hebræo *satan*, ponitur pro *obstaculo*, & *occursu malo* n. Sed malendum nobis vulgatam defendere Latinam editionem nostram, quæ *detrahentes* habet, quàm Græcam, ut Agellius tamen facit. *Detractionem* videntur interpretari, sive *calumniam*, Euthymius, & Nicephorus. Apollinarius autem eamdem describit per *eos ferientes malis*:

ὅσοι ὑπερ ἐμοῦ βάλλουσι κακοῖσι
qui cor meum feriunt malis.

Augustinus & vetus Psalterium legunt, *committentes animam meam*, & exponit Augustinus provocantes adrixandum, & resistendum Deo, & ut in malis nostris Deus nobis displiceat, & in mœroribus ac tribulationibus non satigemur, & non exeat ex ore nostro, quid ex hoc? quid enim fecimus? non tantum fecimus, quamvis peccatores, quantum quispiam alius, nec ut ista digni simus pati. Idest Deum pronuntiare injustiorem nobis & bellum gerere contra illum, & quanto grandiores lapides in cœlum miserimus, tanto fortiore ruinæ premi. Sumit præterea in meliorem partem, ut oretur istis verbis pro illis, qui eo modo committunt animas nostras, ut confundantur de malis suis & deficiant à perversis viribus suis, de quibus præsumunt: sed conquiescendum in vulgata translatione, ac de detractione declarandus locus, ut dixi.

Operiantur confusione, & pudore.) Hieronymus, *opprobrio, & confusione.* Alii, *probro, & pudore*; vel, *opprobrio, & pudore*, vel, *opprobrio, & ignominia*; vel, *pudore, & infamia*: vel, *vituperio, & erubescentia.* Non arbitror hic primam vocem referendam ad animum, secundam ad corpus, sed esse synonymas, quemadmodum Psalmo 34. o *induantur confusione, & reverentia*, ubi sunt eadem Græca vocabula quæ hoc loco αἰσχύνη, & ἐντροπή. Hebræa בשת *boseth*, & כלמה *chilimmah*; hic priore loco חרפה *cherpah.* In 108. p magis affinis adhuc nostræ sententia est, *Induantur qui detrahunt mihi, pudore, & operiantur sicut diploide, confusione sua*: ubi sunt Hebræa nomina eadem, quæ in 34. nec non Græca, quæ in eodem, & in isto, sed ordine in verso, & verbum, *detrahunt* respondet sicut hic participio Hebræo שטנים *sotenim*, & Græco, οἱ ἐν διαβόλοις. Chaldæi ibidem vocantur שנים *sanim*, *osores* à Hieronymo, ut hic *adversarii.* Agellius quoque de calumniatoribus interpretatur, quum aliter præcedente versu, ut vidimus. Apollinarius etiam καταισχυνθήτωσαν, *vituperantur.* Legit Augustinus hoc loco, *induantur confusione, & verecundia.* De laudabili confusione, & pudore sive verecundia, quam opter inimicis suis David, interpretantur Augustinus, & alii; vocatque Cassiodorus quasi quoddam velum roseum, quod induant qui actiones pristinas vita meliore condemnant. Egimus de hac re aliàs.

Qui quærunt mala mihi.) Augustinus, *qui cogitant.* Hieronymus, *malum*: legerunt Lxx. רעתי *rabbothi* in plurali, non ut nunc est רעתי *rabbathi.*

a Psal. 39. 6. b Ps. 138. 14. c ib. vers. 4.

d Rom. 1. 20

e Job. 13. 15. Describitur justorum, dici *speranteis in Domino.*

f Rom. 4. 20.

Mystica expositio.

Vers.

Vers. 14.) Ego autem semper sperabo: & adjiciam super omnem laudem tuam.

Vers. 15.) Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutare tuum.

Quomodo non cognovi litteraturam.

Scansus loci.

DEclarat spei ac fiduciæ suæ magnitudinem, quodque numquam diffisurus sit, quamlibet furant & bacchentur adversarii, quos non dubitat, quum se frustra niti cognoverint, pudore turpiter suffendendos, spondet prætereà se ad præcedentes laudes, quibus ob accepta beneficia jam inde à teneris unguiculis laudaverit Deum novas & novas majore ac majore semper studio adjecturum: nunc maxime, quum ex omnium, quæ umquam sit passus, gravi periculo liberatus fuerit. Istarum vero laudum summam, præcipuumque argumentum, ait ad duo revocari ut non solum memorem semper geratgratumque animum; sed & oratione celebret quam fuerit Deus in præstandis promissis fidelis, ac in vindicandis justè suorum clientum injuriis diligens: & ut nullo umquam tempore non prædicet, quam idem in danda illi salute promtum se munificumque præbuerit. Denique harum duarum rerum jugi contemplatione, atque prædicatione contentum se dicit, ac plurimum delectari; tametsi non teneat numerum singularum aliarum innumerabilium perfectionum Dei, vel beneficiorem, quæ à Deo acceperit; & quamvis litteris institutus non fuerit, & humanis disciplinis, utpote de post fætantes, exque rustico pastore assumtus in militiam, ac postremo in regnum. Sic alibi protestatus est, *multa fecisse Deum mirabilia sua, & cogitationibus ejus non esse, similem illi, annuntiavisse & locutum esse*, sed *multiplicatas super numerum* a, *terribiliter magnificatum* esse, atque *mirabilia ipsius opera cognoscere animam suam nimis* b, *mirabilem factam scientiam Dei ex se*, idest supra vires suas, *confortatam esse, nec posse se ad eam* c. Quæ ut verè de quovis affirmari valeant, multo magis secundùm humanam æstimationem de illo, qui studio, labore, industria, liberales sibi scientias non comparaverit, & per eorum quæ videntur sensibusque aliis percipi possunt, notitiam, invisibilia intellectu conspiciat, *sempiternam* quoque *virtutem & divinitatem* d. Videtur hic ultimorum præsertim verborum sensus veluti ex duobus conflatus, melior, de quo postea in enucleatione textus allatis aliis quæ sese effert.

Ego autem semper sperabo.) In Psalterio Gallicano, & apud Cassiodorum *in te sperabo*, in Psalterio Romano *in te sperabo Domine.* Hieronymus, *jugiter expectabo.* Emphasim habent: *Ego autem*, idest, quidquid agant, dicantve improbi, *semper sperabo, etiamsi me occideris Deus* e. Videtur hæc descriptio justorum, ut appellentur, *sperantes in Domino*, quod est cuncta cogitata, dicta, facta, omnesque vitæ rationes, & quidquid expectari potest, postremo seipsum totum projicere in Deum, & in spem, contra spem, quidquid contra objiciat, sese credere *non hesitare diffidentia, confortari fide*, sive fiducia, *dare gloriam* semper & in omnibus *Deo* f.

Et adjiciam super omnem laudem tuam.) Hieronymus *super omnes laudationes tuas.* Legit forsitan תהלותה *thehillotecha* in plurali, non singulari תהלתה *tehillatecha.* Adjectio vel solam numeri additionem innuit, vel majus studium, curamque, ut pluries laudare se velle significet aut majore contentione, conatu, diligentia, ita ut *omnis laus* pro perfecta dicatur; & *adjicere super omnem laudem* sit conari perfectissimè laudare. Apollinarius hoc modo sub tertia persona, de Deo loquens:

Καὶ οἱ εἰπεῖν ὕμνον ἐπ' πλέον ἢ πρὶν ἀείσω.
Et ipsi laudabilem hymnum adhuc plus quam prius canabo.

Mysticè Augustinus explicat adjici ad omnes alias Dei laudes quod suscitaverit carnem in vitam æternam, vel etiam quod quos poterat homines omnes propter massam peccatorum damnare noluerit, sed justificare impium. Quo quis major peccator, hoc si convertatur, adjicit majorem Deo laudem: & magis Deus inde laudetur, & enitescat magis misericordia ipsius. Quisquis etiam laudat quam maxime possit Deum, *adjicit super omnem laudem*, quum, quod res est, fatetur omni majorem laude esse. *Glorificantes Dominum*, ait Sapiens g, *quantumcumque potueritis, super valebit enim adhuc & admirabilis magnificentia ejus. Benedicentes Dominum, exaltate illum, quantum potestis; major est enim omni laude. Exaltantes eum replemini virtute, ne laboretis: non enim comprehendetis. Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum sicut est ab initio? Multa abscondita sunt majora his; pauca enim vidimus operum ejus.* Attendam, inquit Remigius, te excedere omnes laudes virorum. Hoc est, quod Psalmo 47. vidimus. *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Addit Hugo tropologiam, ut divino officio & orationi tempus adjiciatur, non detrahatur, & scripturas divinas, quantum per vires & gratiam divinam conceditur, explanare copiosius studeamus. Nam, *verbum sapiens quodcumque audierit, sciens laudabit, & ad se adjiciet* h, idest, *sciens ἐπιστήμων, adjiciet ad ipsum verbum, ἐπ' αὐτὸν λόγον.* Euthymius & Nicephorus *adjicere* dicunt *super omnem laudes* illos, qui non sermone tantum, sed etiam operibus laudant Deum, efficiuntque, ut videntur eorum opera bona, glorificent *Patrem qui in cœlis est.* i Præter quatuor, quos attigi sensus, Aguanus duos insinuat, ut David *super omnem laudem* dicatur *adjicere*, quia nullus tot Dei laudes persecutus est ex aliis prophetis, ac de tam multis Deum beneficiis, ut ipse, laudavit: quia etiam Ecclesia plusquam alia secta quælibet Deum, & Christum de plurimis attributis, & mysteriis laudat. Vel quoniam eadem secundum statum suum, ut insinuat Hieronymus, (opponens sacrificiis legis) & Bruno Carthusianus, perfectiore vivendi genere magis laudat Deum. Qui septimus censeri potest horum verborum sensus. Remigii adhuc octavus est, adjicere te intelligam super laudem tuam à nobis factam, quia plura in nobis operaris, quàm nos intelligere possumus, *potens facere superabundanter quàm petimus, aut intelligimus* k. *Operuit cœlos gloria Dei, & laudis ejus plena est terra* l.

g Ecc. 43. 32. 33. 34. 35. 36.

Tropologia

h Ecc. 21. 18.

i Matt. 5. 16.

k Eph. 3. 20.

l Abac. 3. 3.

Os meum annuntiabit justitiam tuam.) Hieronymus, *narrabit*, quoq; Psalmo 50. m verbo eodem Græco, quod hic est, de laude, seu laudatione dicitur, ἀναγγελεῖ σου ἀγαθοσύνη, quæ laus hoc loco proximè processit, ita ut omnis, i. e. perfecta laus Dei videatur consistere in ejus justitia, si *justitiam*, quod sæpe fit, pro misericordia sumamus, juxta quam Deus, ut nunc docet Augustinus, *pronunciabit*, Cassiodorus, nisi mendum sit, *pronunciavit.*

m vers. 17.

Justitia pro misericordia.

Tota die.) Etiam nocte, ut notat Augustinus, & nos aliàs non semel. Et *tota* idem est, quod, omni.

Salutare tuum.) Salutem quæ à Deo, & synonimè accipi potest cum justitia. De hoc dictum quoque alibi.

Quoniam non cognovi litteraturam.) Hieronymus, *litteraturas*, quo pacto etiam est in cum Lutensibus, Regiisque bibliis, tum Latinè tum Græcè, & quidem Græcè, γραμματείας. Idem verò Hieronymus in Commentario Epistolæ ad Galatas n legit etiam in singulari, *litteraturam.* Ex Hebræo סברות *sepheroth*, transferunt alii, *numeros* vel *narrationes.* Eodem vocabulo dicitur liber ac numerus, & litteris, tùm numeratur, tùm liber conscribitur. Dixi vel profiteri Davidem se numerum inire non posse, & æstimare quanta & quam ingentia fuerint erga ipsum effecta divinæ justitiæ, idest misericordiæ in removendis malis, & procuranda salute: Vel in harum velle immorari considerationes rerum, atque prædicatione; quamvis rudis litterarum sit, & disciplinarum: quæ, ut ait, Cajetanus tradebantur olim sub numeris; primaque disciplinarum erat Arithmetica; aut numeros non nosse est exacta, & ut dicitur, numeris absoluta carere cognitione rerum. De numeris & ut dicunt vulgo, de computo, & supputandi ratione, plures qui consectantur Hebræa, sentiunt, & Paraphrastes; ita ut ideirco recupiat se David quotidie ore pronunciaturum justitiam, & salutem, idest, beneficia Dei omnia, ut quantum potest, satisfaciat infinito numero, magnitudinique illorum. Favet Symmachi translatio, οὐ γὰρ οἶδα ἐξαριθμῆσαι, *non enim novi dinumerare.* Videntur ad approbare Basilius, vel Theodoretus: sed ita ut non tam rationem dictam det ad satisfaciendum, quam sese corrigat, quòd plusquam præstare possit promiserit. Confirmat testimonio psalmi 39. quod antea protulimus. Secunda expositio de disciplinarum ignoratione, non tantum est Cajet. sed Euthym. etiam, atq; Nicephori; verum, ut, quia minus propterea præstare valeat, quod

n in cap. 20.

Sensus loci